

จากพระคุณที่สาม ถึง คศ.3: พลวัตวิชาชีพครู ว่าด้วยอำนาจ และสถานภาพทางสังคมในสังคมไทย

ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์¹

บทคัดย่อ

งานวิจัย จากพระคุณที่สาม ถึง คศ.3: พลวัตวิชาชีพครู ว่าด้วยอำนาจและสถานภาพทางสังคมในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อแสดงให้เห็นพลวัตของการผลิตครูในสังคมไทย ประการที่สองก็เพื่อนำเสนอ บทบาทและสถานภาพของครูภายใต้โครงสร้างทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง งานชิ้นนี้ใช้การพิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical approach) ผ่านการศึกษาเชิงเอกสารเป็นหลัก ผลการศึกษาคือ ความเป็นครูได้พัฒนาการมาตามประวัติศาสตร์ สถานภาพของพวกเขามักจะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจ และสัมพันธ์กับมิติทางศาสนาและความเชื่อ ในช่วงแรกข้าราชการครูมีเงินเดือนที่ต่ำ เช่นเดียวกับข้าราชการทั่วไป แต่ได้รับการชดเชยด้วยสวัสดิการที่ครอบคลุมไปถึงครอบครัว ต่อมาหลังการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษ 2540 วิชาชีพครูได้ถูกยกระดับขึ้นมาไม่ว่าจะเป็นเงินเดือน และช่องทางการเติบโตผ่านระบบ “วิทยฐานะ” ที่ทำให้พวกเขามีเงินที่เพิ่มขึ้น การอยู่ภายใต้กระทรวงศึกษาธิการและยึดติดกับระบบราชการทำให้ครูถูกแยกขาดออกจากขบวนการแรงงาน เนื่องจากว่า ในสังคมข้าราชการนั้น การรวมตัว หรือเรียกร้องต่อรองต่อผู้บริหารซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชานั้นอาจนำไปสู่ปัญหาด้านการทำงานได้เนื่องจากเป็นการเผชิญหน้าให้กับผู้ให้ทุนให้โทษโดยตรงได้ และทำให้ข้าราชการครูจำนวนมากต้องแก้ไขปัญหาในนามปัจเจก ขณะที่ครูและบุคลากรอื่นที่อยู่ในโรงเรียนแต่อยู่นอกระบบราชการ มีโอกาสที่จะถูกเลือกปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกับข้าราชการ การรวมตัวของครูที่เข้มแข็งเป็นอยู่อย่างยั่งยืนอยู่ในรูปของ

¹ รองศาสตราจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง <Email: Pinyapanpot@gmail.com>

สหกรณ์ออมทรัพย์ครูในจังหวัดต่าง ๆ ที่ดำเนินการมาอย่างยาวนานและมีความเข้มแข็งทางการเงิน ในระยะหลังเสียงเรียกร้องถึงการรวมตัวในฐานะสหภาพครูดังขึ้นเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นทางการเมืองของคนในวิชาชีพครูที่สอดคล้องกับความเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับชาติไปด้วย

คำสำคัญ: วิชาชีพครู ประวัติศาสตร์การศึกษาไทย สภาพการจ้างงาน แรงงานครู

From Third Benefactor to Ko So 3: Dynamic of Teacher Professional on Power and Social Status in Thai Society

Pinyapan Potjanalawan²

ABSTRACT

This research, *“From third benefactor to Ko So 3: Dynamic of Teacher This research, “From third benefactor to Ko So 3: Dynamic of Teacher Professional on power and social status in Thai society”*, aims to present the role and status of teachers in light of shifting political, social, and economic structures while also illuminating the dynamics of teacher production in Thai society. The research method used was a historical approach through documentary studies. The results were as follows: The teaching profession has developed over time. Their position frequently favors authority and is influenced by religious elements and beliefs. Early on, teachers' pay was comparable to that of other government employees, but they also received perks for their families. Following the 1997 decade's educational reforms, the teaching profession has seen an increase in pay and advancement opportunities thanks to the "academic rank" system, which pays them more. Teachers were kept apart from the labor movement by their affiliation with the Ministry of Education and adherence to the bureaucratic system. In the civil servant culture, demanding to negotiate with management, who serves as the supervisor, or integrating them into discussions may generate issues at work because it puts you in direct conflict with the person who will be issuing punishment. As a result, many government educators must resolve issues on behalf of people. There is a possibility of discrimination against teachers and other personnel who work in a school but are not part of the government system.

² Associate Professor, Faculty of Education, Lampang Rajabhat University
<Email: Pinyapanpot@gmail.com>

The Teacher Savings Cooperatives, which have been around for a while and are financially stable, make up a particularly powerful group of instructors. The need for a teachers' union has become louder in recent years. This circumstance also exemplifies the teaching profession's support for political movements at the national level.

Keywords: Teaching Profession, Thai Education History, Conditions of Employment, Teaching Labour

บทนำ

เชื่อกันว่าวิชาชีพครูนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาแผนใหม่ การผลิตครูเป็นไปเพื่อตอบสนองโจทย์ของรัฐในการผลิตบุคลากรป้อนระบบราชการและการสร้างพลเมืองของชาติที่เชื่อฟังรัฐ ท่ามกลางความอ่อนแอทางเสรีภาพการแสดงออกและการขาดความรู้ที่แหลมคม ทำให้ครูและการเรียนการสอนมิได้มุ่งไปที่การวิพากษ์วิจารณ์ จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติสยาม 2475 ที่ระบบการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยประชาชน และการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นพลเมืองที่เป็นใจกลางอำนาจแบบใหม่ที่ไม่ได้ขึ้นกับกษัตริย์ อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษาและการผลิตครูก็ไม่สามารถดำรงอยู่กับประชาธิปไตยได้นาน เช่นเดียวกับระบบการปกครองของประเทศที่รัฐบาลถูกยึดอำนาจและแทนที่ด้วยคณะรัฐประหารบ่อยครั้ง ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ความเป็นครูได้รับการยกย่องผ่านความศักดิ์สิทธิ์อย่างที่รู้จักกันในนาม “พระคุณที่สาม” ไม่เพียงเท่านั้น ยังได้ผนึกอยู่กับระบบราชการที่รวมศูนย์อย่างแนบแน่น

ปัจจุบันเมื่อพูดถึงประเทศที่ก้าวหน้าในระบบการศึกษา ก็จะนึกถึงการศึกษาแบบฟินแลนด์ที่เชื่อว่ามีชื่อเสียงที่ถูกอ้างอิงอย่างกว้างขวางในวงการการศึกษาไทยสำหรับฟินแลนด์แล้ว กลไกอย่างครูเป็นสิ่งสำคัญ เริ่มที่วุฒิการศึกษา ครูต้องจบในระดับปริญญาโท นอกจากนั้นยังต้องคัดเลือกคนเข้าเรียนครูตามคุณสมบัติที่เหมาะสม และหลักสูตรครูใช้การวิจัยเป็นฐาน เพื่อให้ครูใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ วิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น เพื่อสื่อสารกับผู้ปกครอง ทำงานกับโรงเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นยังมีสหภาพครูแห่งชาติที่จัดตั้งสภาจริยธรรมสำหรับอาชีพครูในปี 2543 และการฝึกอบรมครูยังจำเป็นเพื่อสร้างความสามารถแนะนำผู้เรียนในการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมือง โดยความร่วมมือของสมาคมประวัติศาสตร์และครูพลเมืองเป็นผู้จัดทำแนวทางของหลักสูตรและการสอน เพื่อสร้างสมรรถนะที่จำเป็นและพัฒนาวิชาชีพ

ในเชิงนโยบาย การยกระดับวิชาชีพครูจึงเป็นเป้าหมายสำคัญต้น ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและระบบการผลิตครู การมอบคุณค่าตอบแทนต่าง ๆ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างสูง ขณะที่ปรากฏการณ์จำนวนมากก็ชี้ให้เห็นปัญหาของครูในโรงเรียนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเรียนการสอน สวัสดิภาพของครู การใช้อำนาจต่อนักเรียน หนี้สินครู ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นกลับได้รับการพิจารณาอย่างผิวเผิน และมองว่า

เป็นความผิดพลาดและบกพร่องส่วนบุคคลมากกว่าปัญหาเชิงโครงสร้าง ระบบและกลไก รวมไปถึงสภาพแวดล้อมของสังคมไทย งานวิจัยชิ้นนี้ จึงเห็นว่า องค์ความรู้ที่ขาดแคลนเช่นนี้จำเป็นต่อการพัฒนาและปรับเปลี่ยนแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ตามความเป็นจริงเท่าที่จะทำได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อแสดงให้เห็นพลวัตของการผลิตครูในสังคมไทย
2. เพื่อนำเสนอบทบาทและสถานภาพของครูภายใต้โครงสร้างทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยจะใช้การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical approach) ผ่านการศึกษาเชิงเอกสาร แบ่งเป็นเอกสารชั้นต้นจากราชกิจจานุเบกษา กฎหมาย ระเบียบคำสั่งต่าง ๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ รวมไปถึงเอกสารชั้นรองอย่างงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแวดวงวิชาชีพครู งานวิจัยนี้ เน้นการวิเคราะห์โครงสร้างทางอำนาจ และปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในวงการครูและการศึกษาไทย ตั้งแต่ระบบการผลิตครู การบริหารครู ผลงานวิชาการ ความคาดหวังต่อวิชาชีพ รวมไปถึงข้อวิพากษ์วิจารณ์ อันนำไปสู่การปรับแต่งบทบาท หน้าที่ของครูให้เท่าทันกันกับโลกและนโยบายของรัฐ โดยเทียบเคียงกับวิชาชีพครูและหลักการในประเทศต่าง ๆ ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันไปด้วยเพื่อให้เห็นตำแหน่งแห่งที่ของระบบการศึกษาไทย

ขอบเขต

กรอบเวลาที่ศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นพลวัตของกระบวนการในการผลิตครูและสถานภาพของครูในสังคมไทย ตั้งแต่ก่อนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์จะตั้งมั่นมาจนถึงปี 2563 หลังจากการสิ้นสุดลงของอำนาจโดยตรงของคณะรัฐประหาร และเข้าสู่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง สำหรับพื้นที่การศึกษา ได้ให้ความสำคัญกับภาพรวมในทั่วประเทศเพื่อที่จะสังเคราะห์ให้เห็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทยเกี่ยวกับบทบาทของครูทั้งระบบ

การวิเคราะห์เนื้อหา

1. พัฒนาการของการผลิตครู อำนาจความรู้ภายใต้อุดมการณ์และการเมืองไทย

เดิมที่การเรียนรู้ผูกพันอยู่กับสถานภาพและชนชั้นในสังคม ผู้ชายเป็นเพศที่สามารถใช้การศึกษาในวัดเป็นแหล่งฝึกฝนตน หรือใช้ในการไต่เต้าสถานภาพทางสังคมตัวเอง เนื่องจากการบวชเรียนทำให้พวกเขาได้รับความรู้และยังเข้าถึงเครือข่ายอุปถัมภ์ของผู้มีอำนาจได้ ครูในระบบจารีตส่วนใหญ่จึงเป็นพระสงฆ์ผู้ทรงภูมิ หรือผู้เชี่ยวชาญความรู้แบบจารีตที่ไม่ได้เปิดสอนกันง่าย ๆ

ก่อนระบบการศึกษาสมัยใหม่ ศาสนาและความเชื่อได้มีบทบาทในการสร้างและกำกับความรู้อย่างกว้างขวางมาเนิ่นนาน ผี พุทธ และพราหมณ์มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมการเรียนรู้ และจารีตการเคารพเชื่อฟังครูผู้สอนอันเป็นผู้ทรงสิทธิ์ในการประสิทธิ์ประสาทความรู้ ตัวอักษรทั้งหลายในภูมิภาคนี้ก็เป็นการรับมาจากอนุทวีปอินเดียผ่านศาสนา จากอักษรปัลลวะแล้วค่อยคลี่คลายมาเป็นตัวอักษรถิ่นไม่ว่าจะเป็นบาลีแบบพุทธเถรวาท หรือสันสกฤตตามอย่างพุทธมหายานหรือฮินดูก็ตาม การเรียนรู้จักการเขียนการอ่านจึงไม่พ้นแวดวงของศาสนา ดังนั้น ศาสนานอกจากจะเป็นเครื่องมือเชิงศิลปกรรมแล้ว ยังเป็นแหล่งที่มาของความรู้และการอ่านออกเขียนได้ของคนที่เกี่ยวข้องกับวัดและศาสนสถาน

วัฒนธรรมการถือครูบาอาจารย์ยังพบได้ในการครอบครุ การไหว้ครูในศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เช่น การเล่นดนตรี การแสดงนาฏศิลป์มหรสพต่าง ๆ สำหรับบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างอันเป็นเขตอิทธิพลของอยุธยา นั้น เพลงหน้าพาทย์ดนตรีบางเพลงและทำรำบางท่าถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ต้องทำพิธีไหว้ครูและพิธีครอบเสียดก่อนมิเช่นนั้นจะเกิดผลร้ายแก่ผู้สอนและตัวศิษย์ หากเกิดอุบัติเหตุดังกล่าวจะเรียกว่า “ผิดครู” หรือ “แรงครู” ซึ่งมีผู้อธิบายว่าคล้ายกับพิธีอุปนัยน์ของอินเดียโบราณว่า หากจะฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อเรียนพระเวทจากอาจารย์ หากไม่เข้าพิธีอุปนัยน์ก็ไม่มีใครสอนพระเวทให้ (Jiravanit, 1979, pp. 106–107)

เมื่อพระสงฆ์และวัดมีความสำคัญในฐานะแหล่งสั่งสมความรู้และอบรมบุคคล วัดยังอาจกลายเป็นภัยคุกคามความมั่นคงได้ด้วย พระสงฆ์ไม่น้อยกลายเป็นบุคคลอันตรายต่อรัฐในยุคจารีต ผู้มีบุญหรือมีบุญในสายตารัฐมีศักยภาพในการสั่นคลอนความมั่นคงต่ออำนาจการปกครองมาแต่ไหนแต่ไร เห็นได้ชัดจากต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการตรากฎพระสงฆ์เพื่อควบคุมปัญหาดังกล่าว (Sattayanurak, 2003, pp. 176–177)

ต่อมาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ชนชั้นนำสยามได้ริเริ่มการปฏิรูปประเทศให้เป็นตะวันตก ทำให้ระบบการศึกษาขยายตัวขึ้นและไม่จำกัดอยู่ที่เพศชาย และในวัดอีกต่อไป เช่นเดียวกับการเข้ามามีบทบาทการจัดการศึกษาของชาวตะวันตกโดยตรง กระนั้นการศึกษาแบบใหม่ในยุคตั้งต้น ก็ยังมุ่งที่จะสร้างบุคลากรเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการเป็นหลัก สอดคล้องกับการขยายอำนาจของยุวกษัตริย์ที่ต้องการบุคลากรเพื่อคานอำนาจกับกลุ่มอำนาจเก่า ความเปลี่ยนแปลงสำคัญในยุคนี้อีกประการก็คือ การผนวกดินแดนต่าง ๆ ที่เคยเป็นประเทศราชให้กลายเป็นหน่วยทางการเมืองสมัยใหม่ ระบบมณฑลเทศาภิบาลได้กำหนดเขตเมือง ชนบท และป่าเขา ขณะเดียวกันในดินแดนที่เคยเป็นต่างชาติ ต่างภาษาก็ถูกผนวกเข้าสู่การศึกษาในมาตรฐานเดียวกันก็คือ ภาษาไทยทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน การผลิตครูจึงตอบสนองโจทย์ดังกล่าว เริ่มมีการเปิดสถาบันผลิตครูในมณฑลต่าง ๆ อันเป็นรากฐานของมหาวิทยาลัยหลายแห่งในทุกวันนี้ สอดคล้องกับการจัดตั้งกรมศึกษาธิการในปี 2430 เพื่อรองรับพนักงานที่มีมาก่อนหน้านั้นคือ เจ้าพนักงานสำหรับบังคับจัดการเล่าเรียน และอาจารย์ผู้ฝึกสอนวิชา (Announcement of the establishment of the Department of Education, 1887, p. 84)

กระนั้นการศึกษาช่วงแรกมีข้อจำกัดและมีได้แพร่หลาย โรงเรียนฝึกหัดครูเกิดขึ้นด้วยแนวทางอังกฤษในปี 2435 แต่ก็ผลิตได้ไม่มากนัก เนื่องจากตั้งคุณภาพไว้สูง อย่างไรก็ตาม บุคลากรที่ผลิตได้จะมีส่วนสำคัญในการวางรากฐานการศึกษาสยามในเวลาต่อมา ไม่เพียงเท่านั้น ระบบการผลิตครูสมัยใหม่เช่นนี้ยังสร้างเครือข่ายที่มีการอบรมความรู้ มีการรวมตัว จัดชุมนุมและปาฐกถากันอย่างเป็นเรื่องเป็นราว หลังปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล การศึกษาถูกใช้เป็นกลไกในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวมากขึ้นในมณฑลต่าง ๆ การขยายตัวของการฝึกครูจะสัมพันธ์กับสถานศึกษานั้นคือ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ฝึกสอนรองรับ โรงเรียนฝึกหัดครู-อาจารย์จึงเป็นที่พึงพาอาศัยกันในเขตพระนคร ด้วยโรงเรียนต่าง ๆ ทำหน้าที่คล้ายกับโรงเรียนสาธิตในทุกวันนี้ ทศวรรษ 2450 ก็มีนโยบายขยายการฝึกหัดครูในหัวเมือง มณฑลต่าง ๆ ซึ่งมักจะเป็นครูชั้นต้น หรือครูมูล โดยระยะแรกจะเป็นการส่งไปเรียนครูที่กรุงเทพฯ ก่อนที่ระยะหลังจะมีการฝึกหัดครูตามมณฑลต่าง ๆ (Lertnarong, 1988, pp. 98–100) ดังที่กล่าวการศึกษาในยุคนี้นี้ ไม่ได้ต้องการสร้างพลเมืองที่มีสิทธิเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐ แต่ต้องการสร้างบุคลากรของทางการ และพลเมืองที่จงรักภักดี ดังนั้น ความรู้ที่ไม่ควรรู้ ความรู้ต้องห้ามก็เป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ตำราเศรษฐศาสตร์อย่าง ทรัพย์สินศาสตร์ (Arts and Culture Editorial, 2022) และที่ถึงราก

ไปกว่านั้นก็คือความรู้เรื่องระบอบการปกครองใหม่อย่าง “รีพับลิค” (สาธารณรัฐ) หรือ “ลิมิเตดมอนากี” (กษัตริย์ได้รับรัฐธรรมนูญ) (Jaijing, 2021, pp. 11, 14)

2. ความระหกระเหินของอำนาจประชาชน กับ ครูที่กลายเป็นพระคุณที่สาม

หลังการปฏิวัติสยาม 2475 การศึกษานับเป็นหนึ่งในหลักหกประการที่ถือเป็นนโยบายแห่งรัฐที่เป็นเป้าหมายที่จะบรรลุ มีการประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ 2475 และเร่งขยายโรงเรียนฝึกหัดครูทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคอีกหลายแห่งเมื่อปี 2479 กระทรวงธรรมการได้ประกาศใช้ระเบียบและหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูประถมทั้งชายและหญิงเข้าด้วยกัน ช่วงดังกล่าวได้เปิดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการฝึกหัดครูทั้งระดับอนุบาล ประถม และมัธยมศึกษาขึ้น ซึ่งโรงเรียนเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นวิทยาลัยครู สถาบันราชภัฏและมหาวิทยาลัยราชภัฏในเวลาต่อมา ปี 2486 ได้มีการตั้งแผนกครุศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูอนุบาล (Pethchuai, 2015, pp. 134–135) เช่นเดียวกับการจัดตั้ง-ยกระดับสถาบันอุดมศึกษาเพิ่มเติมอย่างมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ปี 2477, มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ปี 2486, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปี 2486 และมหาวิทยาลัยศิลปากร ปี 2486

ระบอบใหม่ให้ความสำคัญกับการผลิตบุคลากรครูและโครงสร้างทางการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ การตราพระราชบัญญัติครู พ.ศ.2488 (Teacher Act B.E.2488, 1945, pp. 61–74) ที่กำหนดให้มีคุรุสภา คุรุสภามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ “ครูปกครองครู” (Encyclopedia of Teacher Professions, 2007, p. 233) การจัดตั้ง “คุรุสภา” ขึ้นมาในฐานะองค์กรนิติบุคคลก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู และสวัสดิการของวิชาชีพนี้ไปด้วย นิยามของ “ครู” ในกฎหมายนี้หมายถึง ข้าราชการครูและผู้ทำการสอนในสถานศึกษาภายใต้การควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการและได้รับเงินเดือนเป็นประจำ ส่วน “ข้าราชการครู” คือ ข้าราชการพลเรือนซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้สอนประจำในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการหรือตำแหน่งอื่น และบังคับให้ครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภา (Teacher Act B.E.2488, 1945, p. 71) ที่น่าสนใจคือ ตราคุรุสภา คือ พระพุทธหัตถ์ ที่ทำหน้าที่เป็น ครูของเทวดา (30th anniversary of the teachers’ council of Thailand, n.d.) แสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของครูที่สูงส่ง ถึงขนาดเป็นครูของเทวดาได้ สมาชิกคุรุสภาเป็นตัวแทนภาพของครูในสังคมยุคนั้นได้ดี คุณสมบัติของสมาชิกต้องไม่เคยต้องโทษจำคุก ไม่เป็นคนไร้ความสามารถ ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี

ไม่เคยถูกปลดออกหรือไล่ออกจากราชการ ไม่เป็นผู้มีหนี้สินส่วนตัว และเป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ” และกำหนดให้สมาชิกแบ่งเป็นประเภท สามัญ วิสามัญ และสมทบ ระดับของสมาชิกถูกแยกออกด้วยวุฒิและสังกัด สมาชิกสามัญคือผู้ได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพครูหรือสำเร็จวิชาชั้นอุดมศึกษาและสอนในสถานศึกษาในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการ หรือเคยสอนในสถานศึกษาดังกล่าวไม่น้อยกว่า 20 ปีโดยไม่มีความผิด (Teacher Act B.E.2488, 1945, pp. 66–69) การควบคุมครูสภา มิใช่อำนาจของรัฐที่ควบคุมข้าราชการโดยตรง ครูสภาจึงทำหน้าที่เป็นสภาวิชาชีพที่กำกับดูแลตนเอง เช่นเดียวกับ แพทยสภา สภาวิศวกร สภาสถาปนิก ฯลฯ ในปัจจุบัน ไม่แน่ว่า ครูสภาอาจเป็น สภาวิชาชีพแห่งแรก ๆ ของไทยอีกด้วย

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทศวรรษ 2490 เป็นห้วงเวลาการศึกษาที่ระดับอุดมศึกษาขยายตัวอีกระลอกหนึ่ง กรมการฝึกหัดครู และกรมอาชีวศึกษามีบทบาทในการผลิตครูเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ เช่นเดียวกับการปรับเปลี่ยนหลักสูตร และการเรียนการสอนทั้งหลาย การผลิตครูในยุคนี้จึงเป็นต้นธารของความรู้ ความเชี่ยวชาญต่าง ๆ ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง กองการฝึกหัดครูได้ปรับปรุงโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาในปี 2496 ปีต่อมากองการฝึกหัดครูยกระดับขึ้นเป็นกรมการฝึกหัดครู ได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา ในการถ่ายทอดความรู้ อบรมฝึกฝนอาจารย์ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ทั้งยังส่งอาจารย์ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยอินเดียนาปีละ 20 คน เช่นเดียวกับการสนับสนุนแผนกครุศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์และครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี 2498 (Diowvilai, 1989, p. 166) วันครูที่รัฐบาลประกาศขึ้นในปี 2500 เป็นหมุดหมายสำคัญอีกประการที่แสดงให้เห็นว่า รัฐให้ความสำคัญกับครู หลังจากที่มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตครูและการศึกษามากขึ้นเป็นอย่างมาก ในทศวรรษ 2490 ซึ่งในเวลาต่อมามีหลังรัฐประหาร 2500 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการศึกษาขนาดใหญ่จะมาพร้อมกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ปี 2503 (Announcement on the national education plan, 1960, pp. 1–9)

โรงเรียนฝึกหัดครูได้รับการทยอยยกระดับเป็นวิทยาลัยครู เช่น ปี 2501 จำนวน 6 แห่ง ปี 2503 อีก 4 แห่ง ปี 2505–2509 ได้ยกระดับอีกปีละ 1 แห่ง ก่อนหน้านั้น ในปี 2508 วิทยาลัยครูในส่วนภูมิภาคถูกปรับให้มาขึ้นตรงต่อกรมการฝึกหัดครู ปี 2515 จัดตั้งวิทยาลัยครูขึ้นอีก 4 แห่ง ส่วนวิทยาลัยวิชาการศึกษาที่ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ นั่นคือ ที่พิษณุโลกในปี 2510 มหาสารคาม และสงขลาในปี 2511

ต่อมาจะกลายเป็นมหาวิทยาลัยนเรศวร, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยทักษิณ ตามลำดับ ในปีเดียวกันยังมีการตั้งคณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยขอนแก่น เชียงใหม่ สงขลานครินทร์ ขณะที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2512 และที่มหาวิทยาลัยศิลปากรในปี 2513 มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปี 2514 ในปีเดียวกันนี้ได้มีการจัดตั้งคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและวิทยาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตพระนครเหนือ สถาบันแห่งนี้จะได้รับการช่วยเหลือจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันด้านเครื่องมือ อุปกรณ์การสอน ผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนทุนการศึกษาทุนและอบรมในเวลาต่อมา (Diowvilai, 1989, pp. 167, 170–172)

ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา นักวิชาการการศึกษามีบทบาทอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบาย พวกเขาเหล่านี้ได้รับการศึกษาจากตะวันตก จึงเข้าใจหลักการจัดการศึกษาสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ในยุคพัฒนาประเทศที่อยู่ภายใต้อำนาจเบ็ดเสร็จของรัฐบาลเผด็จการ ทำให้พวกเขาได้วางรากฐานการศึกษาของประเทศอย่างยาวนาน และพวกเขายังกลายเป็นต้นแบบของผู้นำด้านการศึกษาในเวลาต่อมาด้วย ข้อสังเกตคือ คนเหล่านี้คือ คนที่เกิดในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สร้างตัวตนขึ้นมาในช่วงระบอบประชาธิปไตย และมีบทบาทเต็มทีในรัฐบาลเผด็จการ นอกจากนั้น ช่วงทศวรรษ 2470–2500 ศูนย์กลางการศึกษาและผลิตครูจะอยู่บริเวณเขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยวิชาการศึกษา ก่อนที่จะขยายออกไปสู่ภูมิภาคและต่างจังหวัดในนามโรงเรียนฝึกหัดครูที่ได้มาตรฐาน ผู้ที่โคจรอยู่รอบศูนย์กลางนี้ยังได้รับการสนับสนุนให้ไปศึกษาต่อยังต่างประเทศอีกด้วย

ทศวรรษ 2510 สถาบันผลิตครูเกิดขึ้นอย่างมาก เช่นเดียวกับการขยายตัวของโรงเรียนและจำนวนนักเรียน เพลง “พระคุณที่สาม” เริ่มถูกเปิดขึ้นประกอบวันครู พิธีไหว้ครู เพลงดังกล่าวมักถูกอ้างว่าแต่งโดยสุเทพ โชคสกุล อดีตศึกษานิเทศก์ในประวัติของสุเทพ เขามีฉายาว่าเป็น “ราชาเพลงประกอบบทเรียน” เพลงที่นักเรียนยุคก่อนคุ้นกันดีอย่าง เพลงความเกรงใจ ความซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ล้วนมาจากฝีมือการประพันธ์ของสุเทพ เช่นเดียวกับเพลงชีวิตครูอย่าง แม่พิมพ์ของชาติ มาร์ชครูครูโรงเรียนราษฎร์ ครูเถลิงการณ แม่พิมพ์ใจพระ แดกกลับไม่ปรากฏการอ้างถึงเพลงพระคุณที่สาม อย่างไรก็ตามการที่สุเทพได้รางวัลจากกระทรวงศึกษาธิการในปี 2517 และได้รับการชื่นชมว่า “เพลงภาษาไทยและศิลปกรรมที่จัดทำขึ้นนั้นเหมาะสมและมีประโยชน์ต่อการศึกษามาก” (The Teachers’ council of Thailand, 1996 pp. 128–129) ก็น่าจะแสดงให้เห็นว่าเพลงเกี่ยวกับครูเป็นที่นิยมกันอย่างมากในทศวรรษ 2510

วิทยาลัยครูที่สังกัดกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการที่กระจายตัวอยู่ทั่วประเทศได้ยกระดับให้สอนถึงปริญญาตรี จากเดิมที่เป็นเพียงระดับประกาศนียบัตรครู ตามพระราชบัญญัติวิทยาลัยครู พ.ศ.2518 (Teacher College Act B.E.2518, 1975, pp. 23–43) กฎหมายฉบับนี้เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อันเป็นเหตุการณ์ที่นักศึกษาจากวิทยาลัยครูมีส่วนสำคัญในการร่วมชุมนุมต่อต้านเผด็จการในหลายพื้นที่ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ตามกฎหมายนี้ได้กำเนิดโครงสร้างที่ชื่อว่า “สภาการฝึกหัดครู” ที่มีนายกสภาคือ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการโดยตำแหน่ง และกรรมการที่เป็นอธิบดีในกรมที่เกี่ยวข้อง และมีกรรมการสภาที่มาจาก การเลือกตั้งที่เป็นอธิการบดี และคณาจารย์แยกออกจากกัน สภาดังกล่าวทำหน้าที่คล้ายกับสภามหาวิทยาลัยในปัจจุบันนั่นเอง แต่โครงสร้างนี้คือ การรวมศูนย์การออกข้อบังคับและวางระเบียบ อนุมัติหลักสูตร จัดตั้ง ยกเลิกคณะวิชา ฯลฯ อันเป็นกิจการของวิทยาลัยครูทั่วประเทศให้มาอยู่ที่เดียว ส่วนภายในวิทยาลัยครูต่าง ๆ ก็มีโครงสร้างอธิการที่บริหารในส่วนของตนไป ที่มาจากการแต่งตั้งจากคณาจารย์ประจำของวิทยาลัยครูโดยคำแนะนำของสภา หลังจากนั้น ได้มีกฎหมายยกระดับสถาบันฝึกหัดครูเป็นวิทยาลัยครู 3 ฉบับในปี 2518, 2519 และ 2520 รวมแล้วเป็นวิทยาลัยครูทั่วประเทศจำนวน 36 แห่ง (Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teachers College under the Teacher College Act B.E. 2518 B.E. 2518, 1975, pp. 5–8; Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teacher’s College under the Teacher College Act B.E. 2518 (No. 2), B.E. 2519, 1976, pp. 1–3; Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teacher’s College under the Teacher College Act B.E. 2518 (No. 3), B.E. 2520, 1977, pp. 120–122) คู่เคียงไปกับวิทยาลัยครู ยังได้มีการ พระราชบัญญัติวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา พ.ศ.2518 (Technology College and Vocational College Act B.E.2518, 1975, pp. 1–22) มีเป้าหมายเพื่อผลิตครูอาชีวศึกษาระดับปริญญา และรับนักเรียนอาชีวศึกษาที่มีความรู้ให้ศึกษาต่อในระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา โดยมีโครงสร้างสภาวิทยาลัยที่คล้ายกับสภาการฝึกหัดครู จากนั้นก็มีประกาศกระทรวงศึกษาธิการให้รวมสถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษาเข้ากับวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา โดยการให้แยกสถานศึกษา 28 แห่ง จากกรมอาชีวศึกษาไปตั้งวิทยาเขตและเปิดสอนถึงระดับปริญญาตรี (Diowvilai, 1989, p. 243) จะเห็นว่าระบบการผลิตครูเริ่มมีลักษณะรวมศูนย์มากยิ่งขึ้น

ตั้งแต่รัฐประหารต้นทศวรรษ 2500 รัฐบาลเผด็จการได้ทำการควบคุมเสรีภาพ การแสดงออกความคิดเห็นของประชาชนอย่างเลวร้าย เห็นได้จากประกาศของ คณะปฏิวัติฉบับที่ 17 เมื่อปี 2501 โดยอ้างว่ามีการนำเสนอข่าวและบทความในทาง ไม่สมควรอย่างการกระทบกระเทือนพระบรมเดชานุภาพ ส่งเสริมความนิยมในลัทธิ คอมมิวนิสต์ หรือเป็นกลอุบายของคอมมิวนิสต์เพื่อบ่อนทำลายความมั่นคง ของประเทศ (Announcement of the Revolutionary Council No. 17, 1958, p. 7) นั้นได้นำไปสู่การปิดหนังสือพิมพ์จำนวนมาก หนังสือพิมพ์หัวใหม่ก็ควบคุมไม่ให้เกิดขึ้น ทั้งที่ทศวรรษ 2490 สิ่งพิมพ์ผุดขึ้นมาอย่างเป็นดอกเห็ด แม้หนังสือพิมพ์ก็เป็นตัวแทน การต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มการเมืองทั้งหลาย ความไร้เสรีภาพดังกล่าวทำให้ การตรวจสอบรัฐบาลอย่างจริงจังแทบเป็นไปไม่ได้ ในอีกด้านก็ทำให้หนังสือที่เสี่ยง จะเป็นภัยความมั่นคง สิ่งพิมพ์ที่มีแนวคิดทางการเมืองจึงถูกควบคุมไปด้วย นี่คือบรรยากาศความไร้เสรีภาพในการแสดงความคิด ผู้คนเติบโตขึ้นมาภายใต้การถูกปิดหู ปิดตา เช่นเดียวกับนักเรียนในโรงเรียนทั้งหลาย และถูกเน้นย้ำอย่างเข้มข้นอีกครั้ง ในทศวรรษ 2510 ต่อต้นทศวรรษ 2520

ในปีการศึกษา 2526 จากวิทยาลัยครูจำนวน 36 แห่ง มีนักศึกษาฝึกหัดครู 3 ระดับ รวมเป็นกว่า 70,186 คน มากที่สุดคือที่ นครราชสีมา จำนวน 2,698 คน น้อยที่สุดคือ ภูเก็ตที่ 1,019 คน หากดูตัวเลขการรับนักศึกษาเทียบกัน ระหว่าง ปี 2526 และ ปี 2527 ข้อมูลชี้ว่าคนสนใจเรียนต่อประกาศนียบัตรชั้นสูงเป็นจำนวน มากกว่าหลักสูตรปริญญาตรี (Question number 199 of Niyom Vorapanya, Member of the House of Representatives, about the admission of students into the Teacher's College and Technical college, 1985, pp. 257-263) เมื่อมาถึงปี 2527 พบว่ามีจำนวนครูและบุคลากรการศึกษาสำเร็จทั้งระดับปริญญาตรี และ ประกาศนียบัตรชั้นสูงไปแล้วประมาณ 101,000 คน (Question number 515 of Niyom Vorapanya, Member of the house of representatives, about the admission of students into the Teacher's College, 1985, pp. 32-35) จึงไม่น่าแปลกใจอะไร ที่พบปัญหาการผลิตครูที่ล้นเกินความต้องการ ดังที่ปรากฏใน พระราชบัญญัติ วิทยาลัยครู (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2527 (Teacher College Act (No.2) B.E.2527, 1984, pp. 1-3) ที่ได้ระบุไว้ว่า “ปัจจุบันความต้องการครูลดลงจึงต้องลดปริมาณการผลิต ครูลง” ทำให้มีการปรับเปลี่ยนวิทยาลัยครูไปสู่การเปิดสอนวิชาการต่าง ๆ แก่เยาวชน ในท้องถิ่นนอกเหนือจากวิชาชีพครู ปลายปี 2528 มีข้อสังเกตว่าผู้จบจากวิทยาลัยครู จำนวนมากไม่มีงานทำ (Question 504 of Taweewat Ritruethai, Member of the

House of Representatives, regarding students of teacher colleges who have completed their studies and have no jobs, 1985, pp.6252–6257)

ทศวรรษ 2530 กลายเป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยขยายตัว เช่นเดียวกับความเปลี่ยนแปลงทั้งในเขตเมืองและชนบท การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาเห็นได้ชัดในหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และแผนการศึกษาแห่งชาติ ในปี 2535 (Announcement to use the National Education Plan B.E. 2535, 1992, pp. 1–14) ยุคนี้ยังเป็นยุคที่มหาวิทยาลัยเติบโตอย่างมากทั้งปริมาณและคุณภาพ นักศึกษาสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ ทำให้การรับราชการเริ่มไม่ใช่เป้าหมายสูงสุด เช่นเดียวกับวิชาชีพครูที่ค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป กรณีวิทยาลัยครูได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอีกครั้งด้วยพระราชบัญญัติสถาบันราชภัฏ พ.ศ.2538 (Rajabhat Institute Act B.E.2538, 1995, pp. 1–21) ครั้งนี้ได้ยกกระดับขึ้นมาเป็นสถาบัน มีการกระจายอำนาจการบริหารไม่ขึ้นตรง สภาการฝึกหัดครูอีกต่อไป แต่จะมีสภาประจำสถาบันที่ทำหน้าที่คล้ายกับ สภามหาวิทยาลัยในมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ กฎหมายนี้ยังเปลี่ยนชื่อสถาบันที่เคยมีความหมายสัมพันธ์กับการผลิตครูไปเป็นสถาบันที่อิงกับสถาบันกษัตริย์ กฎหมายได้ชี้แจงไว้ตอนท้ายว่าเป็นชื่อพระราชทานจากในหลวง ก่อนหน้านั้นวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาได้เปลี่ยนชื่อตาม พระราชบัญญัติเปลี่ยนชื่อวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษาเป็นสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ.2532 (Changing the name of the College of Technology and Vocational Education to Rajamangala Institute of Technology Act B.E.253, 1989, pp. 1–21) สถาบันราชภัฏยกระดับเป็นมหาวิทยาลัยด้วย พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2547 (Rajabhat University Act B.E. 2547, 2004, pp. 1–21) เป็นการทำให้สถาบันหลุดจากการครอบงำจากกระทรวงศึกษาธิการ และมีสภามหาวิทยาลัยที่เป็นเอกเทศสะท้อนให้เห็นถึงการกระจายอำนาจการศึกษาในระดับหนึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ว่าด้วยการให้หน่วยงานดำเนินการได้อย่างอิสระ มีความคล่องตัว ท้ายกฎหมายฉบับนี้ยังให้ความสำคัญกับท้องถิ่น และสืบสานโครงการอันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริ ส่วนพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ.2548 ก็อ้างอิงถึงกฎหมายแม่บทพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติว่าด้วยความคล่องตัวเช่นกัน (Rajamangala University of Technology Act B.E.2548, 2005, pp. 17–45)

ความเปลี่ยนแปลงสำคัญนอกเหนือจากนโยบายสนับสนุนครูต่าง ๆ โดยเฉพาะความตั้งใจจะยกระดับวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง การให้มีใบประกอบวิชาชีพ การฝึกประสบการณ์วิชาชีพในสถานศึกษาไม่น้อยกว่า 1 ปี และการยกระดับหลักสูตรเป็นหลักสูตร 5 ปี นำไปสู่การปรับปรุงหลักสูตรดังกล่าวทั่วประเทศ โปรดสังเกตว่าการปรับเปลี่ยนหลักสูตรนั้นเป็นฉันทามติร่วมกันระหว่างความต้องการปฏิรูปการศึกษา การผลักดันของพรรคการเมืองอย่างไทยรักไทย หลักสูตร 5 ปี เกิดขึ้นตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา (พ.ศ.2547-2556) บนหลักการที่ต้องการจูงใจให้นักเรียนที่ดีและเก่ง มีความต้องการเป็นครูให้เข้ามาเรียน มีระบบให้ทุนการศึกษาและประกันการมีงานทำเพื่อเข้ามาอยู่ในระบบ และมีความรู้ความสามารถทางวิชาการอย่างลึกซึ้ง พัฒนาจิตสำนึกความเป็นครู และร่วมกับหน่วยงานผู้ใช้ครู โดยมติคณะรัฐมนตรี 6 มิถุนายน 2547 (Faculty of Education, Chulalongkorn University, n.d., pp. 5-7)

ในทศวรรษ 2540 ความกระอักกระอ่วนใหม่ของความเป็นหนังสือต้องห้าม ไม่ได้เกี่ยวข้องกับลัทธิทางการเมือง แต่มีใจกลางที่เกี่ยวพันอยู่กับสถาบันกษัตริย์ และเพดานการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งชนชั้นนำเห็นว่าเป็นเรื่องเดียวกับความมั่นคงของชาติ เห็นได้จากหนังสือที่ถูกห้ามอย่างน้อย 3 เล่ม นั่นคือ *The Revolutionary King* โดย วิลเลียม สตีเวนสัน นักเขียนชาวแคนาดา เมื่อปี 2544 และหนังสือชื่อดังอย่าง *The King Never Smiles* (โดย พอล แชนด์ลีย์ ตีพิมพ์เมื่อปี 2549 ก่อนรัฐประหาร แต่ถูกห้ามเผยแพร่ในปี 2550 และ *A Coup for the Rich* (รัฐประหารเพื่อคนรวย) โดย ใจ อึ้งภากรณ์ ที่ถูกระงับจำหน่ายในปี 2551 (Mektrairat, n.d.) เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ การที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติสั่งยึดนิตยสาร ฟ้าเดียวกัน ฉบับ “สถาบันกษัตริย์กับสังคมไทย” หรือที่รู้จักกันดีในนาม ฟ้าเดียวกันปกไค้ก เมื่อเดือนมีนาคม 2549 โดยให้เหตุผลว่า “ได้ลงโฆษณาอันอาจจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน” โดยอ้างมาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติการพิมพ์ พ.ศ.2484 (“The Royal Thai Police,” 2006) ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศสังคมไทยที่อยู่ภายใต้การลิดรอนสิทธิเสรีภาพการแสดงออกอันเป็นหัวใจสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้ากับทศวรรษ 2500-2510

ขณะที่สังคมภายใต้รัฐประหาร 2557 นั้นเข้มข้นและแหลมคมกว่ารัฐประหาร 2549 เป็นอย่างมาก คณะรัฐประหารให้ความสำคัญกับการเข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมไทยอย่างใหญ่หลวง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างระบบเลือกตั้งใหม่อันเต็มไปด้วยปัญหา การวางยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฯลฯ ระบบการศึกษาของชาติก็ไม่มีข้อยกเว้น

สถานการณ์ใกล้เคียงกับช่วงขณะเผด็จการทหารสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และการยึดอำนาจของกองทัพหลัง 6 ตุลาคม 2519 ผิดเสียแต่ว่า การโค่นรัฐบาลครั้งนี้ มิได้มีคอมมิวนิสต์เป็นศัตรูของชาติอีกต่อไปแล้ว กองทัพหมกมุ่นอยู่กับการกำจัดศัตรูทางการเมืองอย่างพรรคเพื่อไทย และกลุ่มการเมืองในฟากฝั่งนี้ ความพยายามดังกล่าวได้สร้างความปิดปัดเบี่ยงทางการเมืองและการบริหารประเทศอย่างใหญ่หลวง หนึ่งในนั้นก็คือระบบการศึกษา สำหรับการผลิตครูที่เป็นเรื่องใหญ่มากก็คือ การเปลี่ยนหลักสูตรการผลิตครูจาก 5 ปี เหลือเพียง 4 ปี แบบกึ่งบังคับ (Potjanalawan, 2018) ความพยายามบรรจุครูผู้ช่วยโดยไม่ต้องมีใบประกอบวิชาชีพหรือตัวครู ในปี 2560 กลายเป็นความขัดแย้งสำคัญ มีข่าวการล่ารายชื่อ 5 หมื่นรายชื่อเพื่อถอดถอนรัฐมนตรี ต้องเข้าใจเสียก่อนว่า ใบประกอบวิชาชีพนั้นเป็นมรดกสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาที่หวังจะสร้างวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง ในที่สุดรัฐมนตรีก็ยอมถอยแต่ในอีกด้านก็พบว่า มีข้อถกเถียงว่าจำเป็นต้องเรียนครู ถึง 5 ปีหรือไม่ การผูกขาดการผลิตครูที่คณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์คือคำตอบเดียวหรือเปล่า การเปิดสอบในวงกว้างจะทำให้ได้ครูที่มีคุณภาพขึ้นหรือไม่ อีกเพียง 4 เดือน ต่อมาที่ประชุมคุรุสภาที่มีมติเห็นชอบให้ผลิตครูด้วยหลักสูตร 4 ปี โดยอ้างว่า ช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายนักศึกษาครู และไม่ต้องเสียเวลาเรียนเพิ่มอีก 1 ปี และการเป็นหลักสูตร 4 ปีก็ทำให้มีคุณภาพได้ โดยไม่ได้มีการวิจัยรองรับอย่างจริงจัง สะท้อนให้เห็นถึงวาระที่อาจสืบเนื่องมาจากการพยายามบรรจุครูผู้ช่วย 4 ปี

การผลักดันหลักสูตรดังกล่าวถูกแรงเครื่องและรวบรัดตัดตอน ก่อนที่จะเกิดการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2562 ซึ่งมีความไม่แน่นอนสูงว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้หรือไม่ สุดท้ายก็จบลงภายในปลายปี 2561 หลักสูตรครู 4 ปี จึงถือว่าเป็นมรดกของคณะรัฐประหารที่ต้องรวบวันทบทวนว่าเป็นอย่างไร ถึงขณะนี้ก็ยังมิได้ประเมินว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไรจากแวดวงครุศาสตร์-ศึกษาศาสตร์อย่างจริงจัง

3. สถานภาพการจ้างงาน หนี้สิน และอาชีพเสริมของครูไทย

ข้อมูลจากปีงบประมาณ 2563 ระบุว่าประเทศไทยมีกำลังคนในภาครัฐฝ่ายพลเรือน รวมทั้งสิ้น 2,117,018 คน แบ่งเป็นข้าราชการในระบบจำนวน 1,361,662 คน หากเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรในปีเดียวกันที่ 66,186,727 คน (Announcement of the Central Registry regarding the number of inhabitants throughout the Kingdom according to the evidence of the civil registration as of December 31 B.E.2563, 2021, pp. 21–22) จะพบว่าข้าราชการมีสัดส่วนร้อยละ 2.06 ของจำนวนประชากร

ทั้งประเทศ และที่เหลือก็คือ ลูกจ้างประจำ, ลูกจ้างชั่วคราว, พนักงานราชการและพนักงานจ้าง (Office of the Civil Service Commission, n.d., pp. 11–12) โดยในจำนวนนี้ประกอบด้วยข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาที่สังกัดส่วนกลางและส่วนภูมิภาคจำนวนทั้งสิ้น 427,525 คน (ร้อยละ 31.40) และครูส่วนท้องถิ่น 56,673 คน (ร้อยละ 4.16) ถือเป็นสัดส่วนที่มากที่สุดของข้าราชการพลเรือน

ตามความเข้าใจของผู้คนในสังคมไทย ข้าราชการคืออาชีพที่มีความมั่นคงสูง เพราะเมื่อได้รับบรรจุเป็นข้าราชการแล้วจะสามารถทำงานระยะยาวไปจนถึงเกษียณ คล้ายดังสัญญาระยะยาว หลังเกษียณไปแล้วยังมีสวัสดิการบำเหน็จและบำนาญ อีกด้วย รัฐบาลไม่เพียงส่งเสริมที่การผลิตครู แต่ยังให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาขึ้นใหม่ด้วย พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 (Government Teachers and Education Personnel Regulation Act, B.E. 2547, 2004, pp. 22–74) มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.) ที่ลือลั่นกับ สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.) ซึ่งปรับมาจาก คณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) ในปี 2523 (Government Teacher Regulations Act, B.E. 2523, 1980, pp. 39–41) หน่วยงานนี้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานกรรมการ ทำให้โครงสร้างการบริหารบุคลากรรวมศูนย์อยู่ที่กระทรวงอย่างเข้มข้น กำหนดข้าราชการครูแบ่งเป็น 3 ประเภท นั่นคือ ผู้สอน, ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ แต่ที่น่าสนใจคือความเปลี่ยนแปลงที่แยก “อาจารย์” ออกมา ให้เป็นตำแหน่งผู้สอน ในหน่วยงานการศึกษาที่สอนระดับปริญญาเท่านั้น ตำแหน่งครูขึ้นไปจะมีวิทยฐานะได้ 4 ระดับ นั่นคือ ครูชำนาญการ ครูชำนาญการพิเศษ ครูเชี่ยวชาญ และครูเชี่ยวชาญพิเศษ วิทยฐานะดังกล่าว แม้จะไม่เหมือนกัน แต่ก็อาจพอเทียบเคียงได้กับตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์, รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ที่เป็นตำแหน่งทางวิชาการ ที่นอกจากเป็นเกียรติยศแล้วยังได้รับเงินเพิ่มขึ้นในแต่ละเดือนไปด้วย นั่นทำให้เกิดพระราชบัญญัติ เงินเดือน เงินวิทยฐานะ และเงินประจำตำแหน่งข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2547 (The Salary, Academic Status Allowance, and Position Allowance for Government Teachers and Educational Personnel Act, B.E. 2547, 2004, pp. 75–77) ขึ้นด้วย สอดคล้องกับกฎหมายว่าด้วยการศึกษา แห่งชาติที่ต้องการให้ข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษามีรายได้ที่เพียงพอ และเหมาะสมกับฐานะทางสังคมและวิชาชีพ

เดิมเชื่อกันว่า ข้าราชการมีรายได้น้อยแต่มีสวัสดิการที่ดีครอบคลุมไปถึง เจ้าตัว และพ่อแม่ลูก ในยามที่ระบบรักษาพยาบาลยังไม่มี “บัตรทอง” ข้าราชการมีสวัสดิการรักษารูปแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย กระนั้นแนวโน้มของข้าราชการไทยในยุคหลังกลับมีแนวโน้มจะได้ประโยชน์มากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นคือ สุทธิเงินเดือนที่สูงขึ้นกว่าอาชีพอื่น ขณะที่สวัสดิการก็ยังคงอยู่ บนฐานระบบราชการที่กลับมาเข้มแข็งอีกครั้งหลังรัฐประหาร 2549 เป็นต้นมา

การสอบเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการครุณั้นจะเริ่มที่ตำแหน่ง “ครูผู้ช่วย” จะมีการสอบแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ นั่นคือ ข้าราชการครูในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในส่วนแรก จะเป็นส่วนที่มีการประกาศเปิดรับจำนวนมากที่สุด โดยสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด (กศจ.) จะเป็นผู้ประกาศ ตำแหน่งว่างและเปิดรับสมัครในเชิงพื้นที่ จังหวัดใดที่มีอัตราเกษียณหรือต้องการครูเท่าใดก็จะประกาศรับสมัครตามตัวเลข อย่างไรก็ตามก็พึงระลึกว่าระบบศึกษาธิการจังหวัดนั้นมาพร้อมกับรัฐประหาร 2557 ที่ต้องการจะรวมอำนาจเข้าสู่ภูมิภาค และส่วนกลาง ก่อนหน้านั้นจะเป็น อนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) ในระดับพื้นที่เขตการศึกษา ดังนั้นอำนาจการกำหนดตำแหน่งต่าง ๆ จึงมีถูกกำหนดมาจากส่วนกลางเป็นหลัก ต่างจากท้องถิ่นที่มีบัญชีแยกออกไป การเปิดรับสมัครของท้องถิ่นสัมพันธ์กับความต้องการ และความสามารถในการบริหารบุคคลและรายได้ของท้องถิ่นต่าง ๆ

ตัวเลขผู้สมัครสอบคัดเลือกเป็นครูผู้ช่วยของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 159,641 ในปี 2563 เป็นตัวสะท้อนได้ดีถึงภาวะการแข่งขันดังกล่าว ผู้สมัครสูงสุดคือ สาขาวิชาปฐมวัย 21,170 คน จังหวัดที่มีผู้สมัครมากที่สุด 5 อันดับ คือ สงขลา 9,941 ราย ระยอง 8,995 ราย อุบลราชธานี 8,732 ราย ชัยภูมิ 8,582 ราย และกำแพงเพชร 6,392 ราย เมื่อเทียบอัตราแข่งขันแล้ว 5 อันดับสูงสุดมีดังนี้ วิทยาศาสตร์ทั่วไป ว่าง 30 สมัคร 10,389 อัตราแข่งขัน 346.30 : 1 สุขศึกษา และพลศึกษา ว่าง 4 สมัคร 1,239 อัตราแข่งขัน 309.75 : 1 สังคมศึกษา ว่าง 62 สมัคร 18,230 อัตราแข่งขัน 294.03 : 1 คอมพิวเตอร์ ว่าง 57 สมัคร 16,531 อัตราแข่งขัน 290.02 : 1 และเทคโนโลยีการศึกษา ว่าง 2 สมัคร 512 อัตราแข่งขัน 256.00 : 1 (“The total number of applicants,” 2020) ปี 2564 มีตำแหน่งว่างรวม 11,877 อัตรา มีผู้สมัครกว่า 1.7 แสนคน ศึกษาธิการจังหวัดที่เปิดสอบตำแหน่งว่างมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ ตาก 626 อัตรา กรุงเทพฯ 611 อัตรา นครราชสีมา 574 อัตรา ชลบุรี 548 อัตรา และสมุทรปราการ 408 อัตรา สาขาวิชาที่เปิดสอบ

มากที่สุด 5 อันดับแรก คือ ภาษาไทย 1,917 อัตรา ปฐมวัย/การศึกษาปฐมวัย/อนุบาล 1,695 อัตรา คณิตศาสตร์ 1,351 อัตรา ภาษาอังกฤษ 1,253 อัตรา และประถมศึกษา/การประถมศึกษา 1,032 อัตรา (“OBEC reveals the total,” 2020)

กรณีที่โรงเรียนจำนวนมากจ้างครูด้วยเงินเดือนที่ต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำรายวัน จึงเกิดขึ้น เช่น กรณีครูอัตราจ้างที่โรงเรียนน้อยดอนขาประชาสามัคคี อ.ห้วยชัย จ.กาฬสินธุ์ จ้างครูอัตราจ้างวิชาภาษาอังกฤษด้วยเงินเดือนเพียง 5,000 บาท (“OBEC ordered Kalasin School,” 2021) แม้ว่าเหตุผลเบื้องหลังของการจ้างเงินจำนวนน้อย ก็เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่ทำการหารายได้มาจ้างครูรายปีด้วยเงินพิเศษต่าง ๆ เช่น การทอดผ้าป่า การบริจาค ฯลฯ แรงกดดันทางสื่อโซเชียลมีเดียทำให้รัฐจัดการด้วยการที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสั่งให้ยกเลิกประกาศรับสมัครไว้ก่อน ซึ่งมีได้เป็นการแก้ไขปัญหาใด ๆ นอกจากลดกระแสความไม่พอใจ เงินเดือนครูอัตราจ้างยังต่ำไปได้ถึง 2,500 บาท ต่อเดือน ในกรณีของครูผู้สอนวิชาภาษาไทย โรงเรียนบ้านโคกสะอาด (ประชากรราษฎร์รังสรรค์) นครราชสีมา เมื่อปี 2560 (“The real story is even more dramatic!,” 2017) พวกเขาเหล่านี้มีสภาพการจ้างงานที่ย่ำแย่ เงินเดือนต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำของประเทศอย่างไม่น่าเชื่อ ส่วนหนึ่งก็เพราะปัญหาความขาดแคลนของโรงเรียนขนาดเล็ก และที่สำคัญคือ การไม่ตระหนักถึงคุณค่าของแรงงาน ตลอดจนการที่สถานศึกษาอันเป็นสถานที่ราชการถูกกีดกันออกจากกฎหมายที่คุ้มครองแรงงานอย่างพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ.2518

คำถามก็คือ เหตุใดครูบางคนถึงยอมสมัครเพื่อรับเงินเดือนที่ต่ำกว่าควรจะได้รับ ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากภาพลักษณ์ของวิชาชีพครูในอุดมคติที่อุทิศตนให้แก่นักเรียน เพื่อยกระดับให้พวกเขามีความรู้ เป็นพลเมืองดีในสังคม นอกเหนือจากเหตุผลทางอุดมการณ์แล้ว หากเรากลับไปพิจารณากรณีการเปิดสอบตำแหน่งครูผู้ช่วยพิเศษ กรณีที่มีความจำเป็นหรือมีเหตุพิเศษ ครู ว 16 และ ว 17 จะมีเงื่อนไขคือ ต้องมีหน้าที่สอนเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี ดังนั้นครูจำนวนไม่น้อยจึงตั้งความหวังไว้ว่า อาจได้รับโอกาสนั้น เห็นได้จากการประกาศสอบเดือนกุมภาพันธ์ 2564 ที่จะเปิดสอบ 2,000 อัตรา พบผู้มีสิทธิ์ตาม ว 16 ประมาณ 60,000 คน (“OBEC ordered,” 2021)

นอกจากนั้น ภาวะหนี้สินครูมิได้เป็นเพียงปัญหาเชิงปัจเจก แต่กลายเป็นประเด็นทางการเมืองที่ร้อนแรง ตัวเลขข้าราชการครูมหาศาล เป็นเรื่องที่รัฐบาลยากที่จะละเลย ในปี 2541 มีการตั้งกระทู้ปัญหาหนี้สินครู เท่าที่มีตัวเลขพบว่า ปี 2541 ข้าราชการครูทั่วประเทศจำนวน 488,239 ราย เป็นหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบกว่า 100,000 ล้านบาท กว่าครึ่งคือ หนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีการจำแนก

สัดส่วนของหนี้ที่พบว่าการใช้เงินมากที่สุดคือ การนำไปใช้เพื่อดำรงชีวิตประจำวัน ร้อยละ 23.75 รองลงมาคือ ซื้อหรือผ่อนรถและเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้อยละ 22.50 และการซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย ร้อยละ 21.25 (Question number 097 R, 1998, pp. 3-63) ไม่ว่าครูจะมีฐานะยากจน ปานกลาง ร่ำรวย มีหนี้สินอย่างไรหรือไม่ แต่ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ครูในโรงเรียนไม่น้อยมักจะมีอาชีพเสริม รัฐบาลเองก็พยายามส่งเสริมให้ครูมีอาชีพเสริมจากเวลาว่าง ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพการเกษตร หรือกิจการอื่นส่วนตัวตามสภาพอย่างเหมาะสม

งานวิจัยปี 2546 ชี้ให้เห็นถึงวิชาชีพเสริมของข้าราชการครูจังหวัดลำปาง สะท้อนได้ดีถึงการชวนขายหารายได้เสริมจากรายได้ที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับวิชาชีพอื่น มีการสุ่มตัวอย่างข้าราชการครู 10 คน มาวิเคราะห์ได้ข้อสรุปว่า เงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่ทำให้ครูต้องทำอาชีพเสริมก็คือ รายจ่ายในการเข้าสังคม ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมกรรมการบริโภคผ่านเครื่องแต่งกาย การบริโภคอาหาร การมีเครื่องใช้อำนวยความสะดวกที่ทันสมัย รวมไปถึงพฤติกรรมในการเลี้ยงสังสรรค์อยู่เป็นประจำ รวมไปถึงงานประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างงานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานรื่นเริงประจำปี งานเลี้ยงรับ-ส่งเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา งานเกษียณอายุราชการ ฯลฯ รายจ่ายแฝงที่เป็นตุจ “ภาษีสังคม” เหล่านี้จึงทำให้ครูมีหนี้สินจากภาระดังกล่าว ไม่น้อยเลย การเข้าสู่อาชีพเสริมสามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกมีทักษะในการประกอบอาชีพเสริมมาก่อนและอีกกลุ่มหนึ่งคือ ไม่มีทักษะ โดยมีสาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนอาชีพหลายครั้ง ก่อนที่จะมาประกอบอาชีพครู แต่ไม่ว่าจะมีทักษะในอาชีพเสริมหรือไม่ก็ตาม เส้นทางของการเข้าสู่อาชีพเสริมกลับคล้ายกันคือ การได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันกับเพื่อนข้าราชการครูและเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่อาชีพเสริมของบรรดาข้าราชการครู จำต้องใช้เวลาในการเข้าสู่การฝึกอบรมอาชีพหรือฝึกทักษะเฉพาะที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยกลุ่มตัวอย่างข้าราชการครูจังหวัดลำปางระบุว่า แม้รายได้จากอาชีพเสริมจะไม่ทำให้ร่ำรวย แต่ก็ช่วยบรรเทาภาระหนี้สินลงได้บ้าง อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคของข้าราชการครูที่ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเสริมก็คือ ต้องแลกกับเวลาที่เสียไป และอาจเจอปัญหาขาดแคลนเงินลงทุน และอาจจะขาดทุนจากการประกอบอาชีพเสริม โดยอาชีพเสริมที่ข้าราชการครูมักเลือกทำก็คือ การขายประกันและสินค้าทั้งระบบขายตรงและเงินผ่อน หรือบางรายก็มีอาชีพเสริมเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างเพื่อรับงานในโรงเรียนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้บริหาร (Promakan, 2003, pp. 134-138, 141-142)

วิชาชีพครูเป็นที่คาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่อบรมสั่งสอนอนาคตของชาติ เพราะเป็นกลไกสำคัญที่อยู่กับเด็กและเยาวชนตั้งแต่เด็กจนก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ความเป็นครูอันน่าพึงประสงค์จึงสำคัญไม่แพ้กับการเรียนการสอน อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่รู้จักกันดีของครู ไม่ใช่เป็นเพียงการสอนที่ดีของคุณภาพ แต่คือ ภาวะหนี้สินครูกรณีนี้สะท้อนให้เห็นปัญหาหลายด้านของสังคมไทย นั่นคือ รายได้ของข้าราชการครูที่คุ้มค่างในสายตาของบุคคลทั่วไป แต่แท้จริงแล้วกลับเปราะบาง โดยมีสาเหตุจากทั้งปัญหาส่วนตัว ความไม่เข้าใจการบริหารจัดการทางการเงิน รวมไปถึงปัญหาในเชิงโครงสร้างที่ก่อให้เกิดหนี้ครู

4. การรวมกลุ่ม การต่อรองและสิทธิประโยชน์ครูไทย

นอกจากครูสภาแล้ว สหกรณ์ออมทรัพย์ครูน่าจะเป็นหนึ่งในองค์กรครูและบุคลากรการศึกษาที่ใหญ่โตและมีมูลค่ามากที่สุด พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ.2511 (Cooperative Act, B.E.2511, 1968, pp. 1–54) ได้ให้ความหมายของ สหกรณ์ว่าเป็น “คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินการเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้” ตามกฎกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2516 ได้แบ่งสหกรณ์เป็น 6 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า และสหกรณ์บริการ กรณีของสหกรณ์ออมทรัพย์จะเน้นธุรกิจด้านการเงิน ส่งเสริมให้สมาชิกได้ออมทรัพย์และช่วยเหลือด้านการเงินระหว่างกัน ยึดหลักของประชาธิปไตยช่วยให้ได้เรียนรู้การดำเนินธุรกิจด้านการเงินอย่างถูกต้อง มีการเก็บเงินค่าหุ้น รับฝากเงินและนำเงินไปให้กู้ยืมในหมู่สมาชิก ทั้งยังเป็นกิจการที่มีได้มุ่งหวังกำไร หากมีกำไรจะเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วน (Assavachai, 1986, pp. 7–8)

สถิติในปี 2562 ชี้ว่า สหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยมีสัดส่วนสินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนทุน กระทั่งทุนการดำเนินงานสูงสุดในหมู่สหกรณ์ด้วยกัน เห็นได้จากตาราง 1 (Cooperative Auditing Department, n.d., p. 6, 13) จากตาราง 1 จะเห็นว่า สหกรณ์ที่ทรงพลังที่สุดก็คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีสินทรัพย์มากถึง 2 ล้านล้านบาท แม้จะมีจำนวนสมาชิกลดกว่าสหกรณ์การเกษตรถึงเกือบครึ่ง แต่ก็มียอดสินทรัพย์มากกว่าเกือบ 10 เท่า และมีกำไรเพิ่มขึ้นจากปี 2561 กว่า 1.8 แสนล้าน

ตาราง 1 ประเภทสหกรณ์ จำนวนสมาชิกและฐานะทางการเงินทั่วประเทศ ปี 2562

ประเภท สหกรณ์	จำนวน สมาชิก (คน)	รวม สินทรัพย์ (ล้านบาท)	รวม หนี้สิน (ล้านบาท)	ทุน ของ สหกรณ์ (ล้านบาท)	ทุน ดำเนินงาน (ล้านบาท)	เพิ่มขึ้น/ ลดลง จากปี ที่แล้ว (ล้านบาท)
สหกรณ์ การเกษตร	6,328,226	278,028.70	192,027.91	86,00.79	278,028.70	6,274.46
สหกรณ์ ประมง	12,046	1,163.64	1,080.68	82.96	1,163.64	18.54
สหกรณ์ นิคม	195,593	11,978.01	8,681.55	3,296.46	11,978.01	200.12
สหกรณ์ ร้านค้า	669,672	2,551.18	704.13	1,847.05	2,551.18	(67.80)
สหกรณ์ บริการ	428,106	21,986.84	13,120.94	8,865.90	21,986.84	(1,516.68)
สหกรณ์ ออมทรัพย์	3,332,360	2,814,602.76	1,487,505.98	1,327,096.78	2,814,602.76	180,125.05
สหกรณ์ เครดิต ยูเนียน	802,034	55,479.90	41,555.42	13,924.48	55,479.90	1,230.20

ที่มา: Cooperative Auditing Department (n.d., p. 6, 13)

เมื่อนำสหกรณ์ออมทรัพย์มาวิเคราะห์ตามข้อมูลในปี 2543 จำแนกตามประเภทจะเห็นว่า สหกรณ์ออมทรัพย์ครุมีกำไรสุทธิมากที่สุด มีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 42.55 ของสหกรณ์ออมทรัพย์ทั้งหมด นำเสียดายที่ยังไม่สามารถหาข้อมูลที่ร่วมสมัยได้ หากแนวโน้มไม่เปลี่ยนไปมาก อาจอนุมานได้ว่ากำไรสุทธิสหกรณ์ออมทรัพย์ทั่วประเทศจะมีสัดส่วนอยู่ที่สหกรณ์ออมทรัพย์ครุที่มีฐานสมาชิกกว้างขวางกว่าอาชีพอื่น ๆ เม็ดเงินมหาศาลในสหกรณ์ออมทรัพย์ครุเป็นคุณประโยชน์สำหรับอำนาจการต่อรองทางการเงินกับสถาบันการเงินอื่น ๆ ขณะเดียวกันก็สร้างความมั่นคงให้กับสมาชิก กระนั้นสหกรณ์ออมทรัพย์ครุก็มีความเสี่ยงที่จะเกิด

การทุจริตขึ้นในหลายรูปแบบ งานวิจัยชิ้นหนึ่งชี้ว่าด้วยสหกรณ์ออมทรัพย์ครูมีเงินฝากในบัญชีจำนวนมาก และมีระบบการตรวจสอบที่ไม่เข้มแข็งและไม่มีมาตรฐานนัก ทำให้เป็นช่องทางแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มอิทธิพลภายในซึ่งออกมาเป็นพฤติกรรมทุจริตอันเป็นการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบทางกฎหมาย นอ้โกงหรือยักยอกเงินหรือทรัพย์สินไปอันเป็นความผิดทั้งทางแพ่งและทางอาญาโดยมีตัวละครสำคัญคือเครือข่ายกลุ่มอิทธิพลอันประกอบด้วยข้าราชการ นักการเมืองและนักธุรกิจซึ่งในงานวิจัยนี้เรียกว่าเป็น “การทุจริตคอร์รัปชันอย่างเป็นระบบในภาคการศึกษา”

ช่วง 14 ตุลาคม 2516 แวดวงครูและนักศึกษาครูได้มีบทบาททางการเมืองอย่างเข้มข้น และเป็นวันที่ทราบกันดีว่าหลัง 6 ตุลาคม 2519 สังคมไทยถูกทำให้การเมืองแบบเสรีประชาธิปไตยไร้บทบาท การแสดงออกทางการเมืองในทุกวงการถูกปิดกั้นเสรีภาพ จนกระทั่งสถานการณ์เมืองคลี่คลาย ครูก็ค่อย ๆ เข้ามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นทั้งในสภาและนอกสภา การรวมตัวครั้งใหญ่ของครูอาจเรียกได้ว่าเกิดขึ้นก่อนวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่นำโดยกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเสียอีก กลุ่มผู้นำองค์กรครูได้คัดค้านการกระจายอำนาจการศึกษาที่จะทำการถ่ายโอนไปอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แร้งคัดค้านส่งผลให้คณะรัฐมนตรีมีมติชะลอการถ่ายโอนไปในปี 2547 ท่ามกลางบรรยากาศที่ผู้คนยังมีอิสระที่จะชุมนุมและคัดค้านรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย ขณะที่กระแสเรียกร้องนักการเมืองก็ค่อย ๆ ไต่ระดับสูงมากขึ้น เมื่อเดือนสิงหาคม 2548 คณะรัฐมนตรียกเลิกมติชะลอเนื่องจากมีการยื่นฟ้องให้เพิกถอนคำสั่งจากอปท.แห่งหนึ่ง ในเดือนพฤศจิกายนจึงเกิดมีอบครูกว่าหมื่นเข้ามาคัดค้านที่ลานพระบรมรูปทรงม้า คนเรือนหมื่นนี้ยังไปกดดันที่กระทรวงศึกษาธิการ และสภาผู้แทนราษฎรให้ยกเลิกการถ่ายโอนอำนาจดังกล่าว

พลังกดดันดังกล่าวสร้างแรงกดดันมหาศาลต่อรัฐบาล ทำให้การถ่ายโอนอำนาจอย่างที่ควรจะเป็นมีอันสะดุดลงไป และในเวลาต่อมาที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเข้ามามีบทบาทประท้วงและชุมนุมต่อต้านรัฐบาลในช่วงปี 2549 ก็มีแกนนำสำคัญที่เคยเป็นครูเก่าอย่างสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ โคร่งสร้างของกลุ่มพันธมิตรฯ ยังประกอบด้วยอาชีพครูเป็นส่วนหนึ่งในนั้น นั่นคือ แนวร่วมครูกู้ชาติ สีภาค มีอวยชัย วัฒนาเป็นตัวแทนในนามเลขาธิการแนวร่วมครูกู้ชาติแห่งประเทศไทย (Chiangsen, n.d.) ในการชุมนุมต่อต้านรัฐบาลทักษิณในเดือนกุมภาพันธ์ 2549 เขายังรับปากว่าจะนำครูในภาคอีสานไปชุมนุมถึง 30,000 คน และหากยังไม่ลาออกยังเสนอจะประกาศปิดโรงเรียนอีกด้วย (“Thirty thousand teachers,” 2006)

อวยชัย เคยมีบทบาทหลัง 14 ตุลาคม 2516 เขาร่วมกับสมาพันธ์ครูไทยเคลื่อนไหวปลดแอกครูจากการกำกับจากกระทรวงมหาดไทย เขายังเป็นนักเคลื่อนไหวร่วมกับสมัชชาเกษตรกรรายย่อยเรียกร้องที่ทำกินให้กับเกษตรกรในอีสาน และพบว่า การเคลื่อนไหวกับกลุ่มพันธมิตรฯ นั้นมาจากการคัดค้านการถ่ายโอนการศึกษาไปสังกัด อบท.นั่นเอง (“Uaichai Wata, a rural,” 2006) อวยชัยในช่วงหลังมีบทบาทสำคัญต่อการตีปฏิญญามหาสารคามที่เสนอให้ครูหยุดจ่ายหนี้เนื่องจากปัญหาความไม่เป็นธรรมของสถาบันทางการเงิน (“Scolding ‘Uaichai’ leading,” 2018)

เมื่อเทียบตำแหน่งที่เป็นการเมืองที่สุด รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ถือว่าเป็นหัวโขนสำคัญที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทางการศึกษา การบริหารจัดการโรงเรียน ครูและนักเรียน ภายใต้โครงสร้างที่รวมศูนย์อำนาจ มีการตั้งข้อสังเกตว่า ตำแหน่งดังกล่าวมีระยะเวลาทำงานสั้นมาก หากนับตั้งแต่ พ.ศ.2475–2557 รัฐมนตรีจะนั่งเก้าอี้เพียง 1.5 ปี ต่อคนโดยเฉลี่ย โดยเฉพาะหลังปี 2538–2557 ก็เหลือเพียง 0.95 ปีต่อคนเท่านั้น สำหรับผู้ที่พอจะทราบถึงระบบบริหาร น่าจะทราบว่า มันน้อยจนไม่สามารถจะผลักดันอะไรที่เป็นขึ้นเป็นอันได้เลย การให้ความสำคัญของตำแหน่งนี้ ทำให้ทักษิณ ชินวัตรดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีควบกับนายกรัฐมนตรี แต่ก็อยู่ได้เพียงระยะสั้นไม่กี่เดือน ส่วนรัฐมนตรีที่นั่งเก้าอี้นานที่สุดคือ ปิ่น มาลากุล ที่ดำรงตำแหน่งช่วงปี 2500–2512 ในช่วงรัฐบาลเผด็จการเรืองอำนาจ (“When the Ministry of education,” 2014)

หากย้ายพื้นที่มาพิจารณาในรัฐสภา อันเป็นพื้นที่ศูนย์กลางอำนาจรัฐ ครูก็มีบทบาทไม่น้อยในสถานที่แห่งนี้ พบว่ามีผู้เป็นครูที่มีชื่อเสียงอย่างน้อย 4 คน นั่นคือ ศุภชัย โพธิ์สุ (นครพนม, พรรคภูมิใจไทย, รองประธานสภาผู้แทนราษฎร), มานิตย์ สังข์พุ่ม (สุรินทร์, พรรคเพื่อไทย), สุทิน คลังแสง (มหาสารคาม, พรรคเพื่อไทย, อดีตประธาน นปช.จังหวัดมหาสารคาม), ประกอบ รัตนพันธ์ (นครศรีธรรมราช, พรรคประชาธิปัตย์, ประธานคณะกรรมการการศึกษา) (INN NEWS, 2020) ด้วยการทำงานของรัฐสภาจะมีกลไกที่เรียกว่าคณะกรรมการที่ทำหน้าที่พิจารณา สอบสวน หรือศึกษาเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของสภาแล้วรายงานต่อสภาเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของสภา และนำมาซึ่งการสนับสนุนของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน นำไปสู่การได้รับข้อมูลที่คัดกรองแล้วจากผู้เชี่ยวชาญ คณะกรรมการการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่ง รายชื่อของกรรมการการศึกษาในส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (Education Commission, Office of the Secretariat of the House of Representatives, n.d.) จะเห็นว่ามีผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง คือ ทศนียา รัตนเศรษฐ ผู้เคยรับราชการ

สังกัดกรมอาชีวศึกษา, ตะนัย มะหิพันธ์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งประธานสหกรณ์ ออมทรัพย์ครู จ.อำนาจเจริญ และสุรวาท ทองบุ ที่เคยดำรงตำแหน่งคณบดี คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และอดีตประธานสมาคมบดี คณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์แห่งประเทศไทย อาจนับรวมสฤยดี บุตรเนียน ที่ประกอบธุรกิจการศึกษาไปด้วย ใน 11 คน จึงมี 4 คน ที่เกี่ยวข้องและมีประสบการณ์ ด้านการศึกษา

ดังที่กล่าวมาจะพอเห็นว่า อาชีพครูนั้นมีส่วนสำคัญในระบบการเมืองทั้งใน สภาผู้แทนราษฎร และวุฒิสภา ด้วยข้าราชการครูที่มีจำนวนมากดังที่กล่าวไปแล้ว ครูจึงเป็นทั้งกลุ่มเป้าหมาย และเป็นทั้งกำลังสำคัญทางการเมือง อาจเคยเห็นครูที่เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในพรรคการเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งการมาถึงของพรรค ครูไทยเพื่อประชาชน ถือได้ว่า นี่คือนวัตกรรมการเมืองที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับครู ตั้งแต่ชื่อพรรค นายทะเบียนพรรคการเมืองได้รับจดทะเบียนจัดตั้งพรรคเมื่อปี 2552 พรรคครูไทยเพื่อประชาชน ปี 2562 พรรคได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้าสภาไป 1 คน นั่นคือ ปรีดา บุญเพลิง ผู้เป็นหัวหน้าพรรค ในครั้งนั้นพวกเขารณรงค์หาเสียง ด้วยนโยบายปลดหนี้ครู-กยศ.เป็นหลัก (“Election 2019,” 2019; “Thai teachers for the people,” 2018.) จะด้วยนโยบายหรือเครือข่ายครูก็แล้วแต่ พรรคดังกล่าวสามารถ กวาดคะแนนเสียงไปได้ถึง 56,633 คน การมี 1 เสียง ทำให้ถูกเชิญให้ไปร่วมกับรัฐบาล ที่นำโดยพรรคพลังประชารัฐ (“Election 2019,” 2019)

นอกจากการพบปะกันตามโรงเรียน ที่ประชุม เวทีเสวนาทางกายภาพแล้ว ชุมชนออนไลน์เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่จะเป็นแหล่งไหลเวียนข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะ ก่อนยุคโควิด-19 ในที่นี้จะกล่าวถึงเว็บไซต์ 2 แห่ง นั่นคือ เว็บไซต์ครูบ้านนอก และเว็บไซต์ครูวันดี เว็บไซต์ครูบ้านนอก www.kroobannok.com ได้ระบุในหน้าเว็บไซต์ว่า “ถือกำเนิดเมื่อ 5 มกราคม 2548” โดยระบุว่า “ครูบ้านนอกดอทคอม เว็บไซต์ ของครูตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง ที่หวังเพียง ใช้เป็นช่องทางในการสื่อสาร แลกเปลี่ยน เพิ่มพูน ความรู้ และให้ข่าวสาร ที่ทันสมัยต่อเหตุการณ์แก่คุณครู ผู้ปฏิบัติงานในทุกพื้นที่ของ ประเทศไทย เพื่อความเจริญงอกงามในปัญญา และเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพ” และแถบด้านบนยังเขียนว่า “ชุมชนครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียน แหล่งความรู้สำหรับครู นักเรียน ข่าวการศึกษา ห้องสมุดความรู้ทุกกลุ่มสาระ การเรียนรู้ และความรู้ทั่วไป เผยแพร่ผลงานวิชาการ ที่นี่” จะเห็นว่าเว็บไซต์นี้เกิดขึ้น ในช่วงที่ครูเริ่มมีบทบาททางการเมืองต่อต้านนโยบายกระจายอำนาจดังที่กล่าวไปแล้ว หมวดยกของเนื้อหาอาจแบ่งย่อย ๆ ได้เป็น ข่าวจากกระทรวงศึกษาธิการที่เป็น

หนังสือราชการต่าง ๆ ความรู้ของหมวดสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ผลงานทางวิชาการ เทคโนโลยี ฯลฯ ก่อนสื่อโซเชียลมีเดียจะเป็นที่นิยม กระดานสนทนา หรือเว็บบอร์ดของครูบ้านนอกก็ถือเป็นช่องทางการพูดคุย และส่งข่าวมาจากสมาชิก หากพิจารณาจากความนิยมจากหมวดต่าง ๆ จะเห็นว่าหมวดที่มีผู้โพสต์สูงสุดคือ “เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ” มีถึง 95,817 กระทั่ง (Krubannok dot Com, n.d.-b) กลุ่มนี้จะมีการเผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับโครงการ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ งานวิจัย ชุดการสอน ฯลฯ ซึ่งเป็นผลงานที่ครูจะได้นำไปประยุกต์ใช้และต่อยอดเป็นผลงาน จึงมีการแลกเปลี่ยนกันอย่างคึกคักมาจนถึงปัจจุบัน รองลงมาคือ “กระดานย้ายสับเปลี่ยน” จำนวน 262,342 กระทั่ง (Krubannok dot Com, n.d.-a) สอดคล้องกับสถานการณ์ของครูที่มักจะหาทางย้ายกลับไปยังบ้านเกิด หรือไปยังพื้นที่ที่ต้องการด้วยเหตุผลส่วนตัว โดยครูแต่ละคนจะมาแจ้งความประสงค์ว่าจะขอแลกเปลี่ยนข้อมูลของตนว่าต้องการจะย้ายจากต้นทางไปสู่พื้นที่ใด จำนวนมากจะแนบข้อมูลส่วนตัวอันน่าเป็นห่วงด้านความปลอดภัยที่อาจถูกละเมิดความเป็นส่วนตัวได้ อนึ่ง กระทั่งนี้ได้สะท้อนประเด็นการโยกย้ายครูที่เกิดขึ้นทั่วประเทศทำให้บางโรงเรียนประสบปัญหาการเปลี่ยนตัวครูบ่อยครั้ง “รวมพล ว่าที่ครูผู้ช่วย” แสดงว่ามีจำนวน 19,244 กระทั่ง (Krubannok dot Com, n.d.-c) แต่เนื้อหาเดิมถูกลบออกไปหมด เข้าใจว่าข้อมูลเก่าคงไม่มีประโยชน์ ผู้ดูแลจึงลบทิ้งไป ส่วนนี้จะตอบสนองให้กับบัณฑิตผู้ต้องการตามข่าวการสอบรับราชการครูในตำแหน่ง “ครูผู้ช่วย” นั้นเอง อีกเว็บไซต์หนึ่งก็คือ ครูวันดี www.kruwandee.com ท้ายเว็บไซต์เขียนไว้ว่า Copyright 2015-2025 ก็อาจสันนิษฐานได้ว่า เกิดขึ้นเมื่อราวปี 2558 หลังจากเว็บไซต์ครูบ้านนอกถึง 10 ปี หากเป็นเช่นนั้นจริง ปี 2558 ถือว่าเป็นยุคที่กระดานสนทนาไม่ได้รับความนิยมเท่าเดิมแล้ว เพราะการเข้ามาของสื่อโซเชียลมีเดีย “คำค้นสุดฮิต” ประกอบด้วย คีย์เวิร์ดสำคัญก็คือ “ตารางบัญชีเงินเดือนครู 2558” (จำนวนคลิก 64,302 ครั้ง) “เปิดสอบครูผู้ช่วย 2563” (13,351 ครั้ง) “เรียกบรรจุครูผู้ช่วยทั่วประเทศ” (7,048 ครั้ง) “ผลย้ายครู รอบ 2 ปี 2562” (3,551 ครั้ง)

แม้ว่าเว็บไซต์จะยังทำงานด้วยวิธีของมันอยู่ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า 10 ปี หลังมานี้ Facebook ในฐานะโซเชียลมีเดียแพลตฟอร์มสำคัญ ได้เชื่อมโลกของสังคมครูให้กว้างขวางออกไป สื่อดังกล่าวทำให้ข่าวสารออกไปถึงผู้คนต่าง ๆ ที่ไม่เพียงแต่ครูเท่านั้น สื่อยังนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวข้องกับโรงเรียน การประเมิน การสอบ และการสอน เห็นได้ชัดคือการปรับตัวของเว็บไซต์ที่กล่าวมาข้างต้น เว็บไซต์ครูบ้านนอกดอทคอม ได้เปิดเพจ Facebook ชื่อว่า “ข่าวการศึกษา ครูบ้านนอกดอทคอม” โดยนิยามตัวเองไว้ว่า

“ทันทุกข่าวการศึกษา ไม่พลาดข่าวที่น่าสนใจ อัปเดตเพื่อทุกคน กดถูกใจเลย” และ “ข่าวการศึกษา สารความรู้ เพื่อครู นักเรียน และบุคคลทั่วไป” ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2564 มีจำนวนผู้กดถูกใจ 331,225 คน อย่างไรก็ตามเนื้อหาภายในมักจะเป็นการแชร์ลิงก์ข่าวสารทั่วไปในแวดวงครู และกระทรวงศึกษาธิการ มีจำนวนผู้กดไลก์และยอดแชร์ไม่มากนัก ต่างไปจากเพจ Facebook “ครูวันดีดอทคอม-เปิดสอบครู สมัครงานราชการ” ที่มีผู้กดถูกใจมากถึง 948,637 คน ต่างกันกว่า 3 เท่า นอกจากนี้จะทำการแชร์ข่าวสารการสอบครูและราชการที่เกี่ยวข้องแล้ว เวย์นยังเล่นกับกระแส และยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับครูและโรงเรียนขึ้นมา มีการตั้งสเตตัสถามความเห็น หรือการแชร์สเตตัสของครูในกรณีต่าง ๆ หรือการแชร์คำคม หรือบทกลอนให้กำลังใจครู คนทำงาน เมื่อเทียบกับเพจแรกที่มียอดไลก์ยอดแชร์หลักสิบ เวย์นอยู่ที่หลักพัน หลักร้อย

อันที่จริงเครือข่ายครูรุ่นใหม่ และครูผู้สนใจในปัญหาสังคมและการเรียนการสอนเองได้มีบทบาทสำคัญในการพูดคุย แลกเปลี่ยน อบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับปัญหานี้มาตลอดหลายปี แต่เมื่อประจวบเหมาะกับการแสดงกลาวที่ถูกจุดขึ้น ก็นำไปสู่การรวมตัวบนแพลตฟอร์มล่าสุดที่ชื่อว่า Clubhouse แอปพลิเคชันนี้เป็นแพลตฟอร์มที่เปิดพื้นที่ให้คนคุยกันในช่วงที่มีความสนใจร่วมกันโดยได้ยินเฉพาะเสียงของผู้พูด อาจจะมีวิทยากรไม่กี่คนผู้เปิดเรื่องแล้วชวนผู้ที่อยู่ในห้องเสนอความเห็นแลกเปลี่ยนในคืนวันที่ 13 พฤศจิกายน เพจ Facebook “ครูขอสอน” ร่วมกับ “อะไรอะไรก็ครู” ได้เปิดห้องชื่อว่า “ทำไมครูไทย (อยาก) ลาออก ?” เพื่อถกประเด็นเกี่ยวกับปัญหาของระบบราชการครูไทยที่ควรได้รับการแก้ไข ว่ากันว่ามีการจากหลายโรงเรียนทั่วประเทศเข้ามาแสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาต่าง ๆ ประมาณการกันว่าผู้เข้าฟังมากถึง 4,200 กว่าคน (a LA carte Magazine, 2021, Kru Kor Sorn, 2021) ส่งผลให้ #ทำไมครูไทยอยากลาออก ขึ้นเป็นเทรนด์ทวิตเตอร์อีกครั้ง

ความพยายามต่อสู้ของครูเพื่อมีสภาพการจ้างที่ดีกว่าไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เคยเป็นประเด็นมาก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะเครือข่าย “ครูขอสอน” ที่เกี่ยวข้องกับการตั้งคำถาม “ทำไมครูไทย (อยาก) ลาออก ?” ใน clubhouse กลุ่มนี้เกิดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม 2562 ได้นิยามตัวเองว่า คือ กลุ่มครูที่อยากเห็นการศึกษาไทยพัฒนา โดยชวนให้สังคมลุกขึ้นมาตั้งคำถามกับระบบการศึกษาเพื่อสร้างการศึกษาในแบบที่ควรจะเป็น เน้นการเรียนรู้มากกว่าการสอนสั่ง ด้วยหลักคิดตั้งต้น 3 ข้อ นั่นคือ รวบรวมปัญหาจากครู นักเรียน ผู้ปกครองและคนทั่วไปเพื่อนำมาวิเคราะห์และหาทางออก, เปิดพื้นที่ระดมความคิดเห็นหาทางออกรูปธรรมร่วมกัน และสร้างเครือข่าย

ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อร่วมกันส่งเสียง สะท้อนปัญหาสู่การเสนอทางออก (Inskru–Space to share teaching ideas, 2021a, The Active, 2020) พวกเขาคือ กลุ่มครูรุ่นใหม่ที่ตั้งคำถามกับระบบและเริ่มมีบทบาทในการเคลื่อนไหวผ่านกิจกรรมและการรณรงค์ทางการเมืองและนโยบายต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายข้ามโรงเรียนและจังหวัดโดยอาศัยแพลตฟอร์มอย่าง facebook เป็นพื้นที่สำคัญ เพจ “ครูขอสอน” ถูกสร้างเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2562 จนถึงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2564 มีผู้กดถูกใจแล้ว 37,223 คน

แต่ที่กลายเป็นประเด็นสาธารณะระดับ Talk of the Town ก็คือ ความเคลื่อนไหว #ทำไมครูไทยอยากลาออก #ทำไมครูไทยอยากลาออก อาจเรียกได้ว่าเป็นมาฆบูชาของพลังทางการเมืองและการต่อสู้ของครูในยุคทวิตเตอร์ที่เริ่มแสดงออกถึงความไม่พอใจของสภาพการจ้างงานที่ย่ำแย่ดังที่อภิปรายมาในหัวข้อก่อนแล้ว ความน่าสนใจก็คือ มีการทิ้งท้ายที่มองไปถึงการรวมตัวกันจัดตั้ง “สหภาพครู” ความเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งสหภาพครูมาพร้อมกับกระแสตอบรับที่มากขึ้น เพจ Inskru–พื้นที่แบ่งปันไอเดียการสอน ได้นำเสนอกรณีศึกษาสหภาพครูของประเทศฟินแลนด์โดยชี้ให้เห็นว่าจะมีสหภาพที่เป็นร่มใหญ่ชื่อว่า Trade Union of Education Finland มีชื่อย่อในภาษาของเขาวว่า (OAJ) ที่รวมทุกคนที่ทำงานในภาคการศึกษา ในนั้นจะมีสหภาพครู, สหภาพอาจารย์มหาวิทยาลัยและนักวิจัย และสหภาพนักศึกษาครู เป็นอย่างน้อย เป้าหมายของสหภาพครูจะสนับสนุนครูในส่วนที่เป็นพื้นฐานชีวิต นั่นคือ สนับสนุนด้านชีวิตที่ดีที่ทำให้ครูพร้อมและรู้สึกปลอดภัย ได้รับความคุ้มครองในที่ทำงาน และทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูด้วยกันและเป็นองค์กรที่ทำให้เกิดผลระดับนโยบาย เป็นตัวกลางที่รวบรวมเสียงจากครู และรณรงค์ต่อรองเมื่อมีนโยบายใหม่ เช่น วันหยุดของครู และสวัสดิการที่ควรจะเป็น ข้อมูลในปี 2564 พบว่ามีครูที่เป็นสมาชิกราว 9 ใน 10 เป็นตัวเลข 116,545 คน อย่างไรก็ตาม การร่วมกับสหภาพครูก็มีเงื่อนไขคือ จะต้องจ่ายค่าสมาชิกเพื่อเป็นค่าดำเนินการของสหภาพที่เป็นองค์กรถาวร อยู่ในอัตราร้อยละ 1.2 ของเงินเดือน สมาชิกจะได้รับค่าปรึกษาด้านกฎหมาย และปัญหาในที่ทำงาน ได้เข้าร่วมฝึกอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งยังได้ส่วนลดต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันที่สหภาพได้ไปต่อรองไว้ให้ (Inskru–Space to share teaching ideas, 2021b)

พลังที่แฝงอยู่ในการรวมกลุ่มของครู ทุกวันนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ครูเกิดขึ้นในทุกจังหวัด มีเงินฝากจำนวนมหาศาลระดับที่หากสหกรณ์ล้มไปการเงินระดับประเทศจะได้รับผลกระทบไม่น้อย แม้ว่าจะพบความพยายามเข้าสู่การเมืองของครูเก่าจำนวนมาก แต่บทบาทของครูในทางการเมืองนั้นก็ยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยระยะหลัง

จะพบว่าครูรุ่นใหม่และครูผู้มองเห็นปัญหาเริ่มรวมกลุ่มกันส่งเสียง และชี้ให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่หมักหมมอยู่มาแสนนาน ความเคลื่อนไหวของพวกเขาเดินทางไปถึงข้อเสนอการรวมตัวกันจัดตั้งสหภาพครู อันเป็นสหภาพแรงงานทางวิชาชีพเพื่อสร้างอำนาจต่อรองเพื่อเรียกร้องสภาพการจ้างงานที่ดีกว่านี้ เช่นเดียวกับการเอาครูในแวดวงการศึกษาไทย แต่สิ่งที่ยังต้องฝ่าฟันกันอีกมากก็คือ การผลักดันผ่านข้อจำกัดทางกฎหมายและทรัพยากรที่มีอยู่

สรุป และอภิปรายผล

งานวิจัย จากพระคุณที่สาม ถึง คศ.3: พลวัตวิชาชีพครู ว่าด้วยอำนาจและสถานภาพทางสังคมในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อแสดงให้เห็นพลวัตของการผลิตครูในสังคมไทย ส่วนประการที่สองก็เพื่อนำเสนอบทบาทและสถานภาพของครูภายใต้โครงสร้างทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงสถานภาพของครูที่ผู้คนในสังคมไทยไม่เพียงแต่ให้เกียรติ เคารพและนับถือเท่านั้น แต่ยังมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ สถานภาพดังกล่าวเกิดขึ้นจากวัฒนธรรมการเรียนรู้ในอดีตที่จำกัดอยู่เฉพาะในวัดและราชสำนัก ครูกับอำนาจความรู้จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ ยิ่งในสมัยจารีตพระสงฆ์ในพุทธศาสนา ผู้มีคาถาอาคมก็ล้วนนำด้วยอำนาจของชายเป็นใหญ่ สถานภาพดังกล่าวติดตัวครูมาชามยุชามสมัย และได้รับการประดิษฐ์ความหมายใหม่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่แนวคิดอำนาจแบบอนุรักษนิยมกลับมามีบทบาทอีก แม้ในบางครั้ง การถ่ายทอดวิชาความรู้จนทำให้ลูกศิษย์มีอนาคตที่ดีจะถูกให้ความหมายใหม่ว่าเสมือน ‘เรือจ้าง’ แต่ครูก็ถูกให้ความหมายใหม่ว่า ‘พระคุณที่สาม’ อีกด้วย ในส่วนของระบบการศึกษาแบบใหม่ในระบบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศให้เป็นตะวันตก ระบบการศึกษาไทยที่ขยายตัวมากขึ้นและไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเพศชายอีกต่อไป โรงเรียนจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งใหม่ที่มาทำหน้าที่แทนวัด จุดมุ่งหมายเดิมที่ต้องการผลิตคนให้เป็นผู้ที่มีศีลธรรมได้กลายเป็นโรงงานผลิตบุคลากรเพื่อป้อนสู่ระบบราชการและผลิตพลเมืองที่อยู่ภายใต้ความจงรักภักดีต่อรัฐในนามชาติ ศาสน์ กษัตริย์

กระบวนการผลิตครูและกระบวนการผลิตพลเมืองที่ดีล้วนอยู่ภายใต้อำนาจความรู้ที่ชนชั้นนำควบคุม ความรู้ต้องห้ามจึงเป็นเขตแดนและข้อจำกัดในการเรียนรู้ต่อโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ทศนวิพากษ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเป็นไปไม่ได้ ยกเว้นแต่สื่อที่ชาวตะวันตกเป็นเจ้าของทำให้เห็นว่า การวิจารณ์ชนชั้นนำนั้นเป็นไปได้

โดยเฉพาะในดินแดนที่มหาวิทยาลัยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ผลิตบุคคลากรที่มีความรู้ความสามารถขั้นสูงยังอยู่ในขั้นหัตถ์คลาน เสรีภาพในการแสดงออกจึงเป็นไปได้ยาก เช่นเดียวกับอำนาจและความรู้ในโรงเรียนที่มีข้อจำกัดมหาศาล กระนั้นการปฏิวัติสยาม 2475 ก็เกิดขึ้น การศึกษาเพื่อมวลชนและการให้ความรู้ความเข้าใจถึงอำนาจอธิปไตยของประชาชนเป็นแกนกลางสำคัญหนึ่ง กระบวนการในการผลิตครูและการสร้างความรู้ก็ไม่อาจแยกขาดไปจากการเมืองของการความรู้ และการเมืองในระดับประเทศ การเมืองในประเทศที่สุดท้ายกลายเป็นสนามพลังของการรัฐประหารหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ทำให้แนวคิดการศึกษาได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามอุดมการณ์อนุรักษนิยมและอำนาจนิยมภายใต้การมีอำนาจของคณะรัฐประหารไปด้วย ครูและสถาบันการศึกษาถูกคาดหวังให้เป็นผู้ส่งเสริมนั่งร้านของความเป็นอนุรักษนิยม เช่นเดียวกับการสนองให้ความสำคัญกับครูในฐานะวิชาชีพที่เสียสละ แต่เพิ่มสถานภาพที่ศักดิ์สิทธิ์ผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงการทำให้ข้าราชการครูกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการที่รวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลางอย่างเหนียวแน่นไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้

ข้าราชการครู ถือเป็นวิชาชีพที่มีความมั่นคงสูง ทั้งยังถือว่าเป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่องให้เกียรติ โดยเฉพาะในพื้นที่ต่างจังหวัด ครูจะได้รับการจ้างงานระยะยาวจนถึงเกษียณ รับสวัสดิการที่ครอบคลุมไปถึงครอบครัว และยังได้รับบำเหน็จบำนาญ การไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปและความต้องการในการรักษาภาพลักษณ์ตามสถานภาพที่ผู้คนในสังคมสร้างขึ้น ครูจำนวนมากจึงมักประสบกับภาระหนี้สินก้อนใหญ่ ความพยายามยกระดับวิชาชีพครูให้มีรายได้ที่สูงขึ้นและมีระบบการพัฒนาตัวเองผ่านสิ่งที่เรียกว่า “วิทยฐานะ” ในช่วงหนึ่ง “ครู คศ.3” เป็นตำแหน่งวิทยฐานะที่ถือว่ามีสัดส่วนสูงที่สุดในครูวิทยฐานะทั้งหลาย แต่ครูนอกกระบบราชการที่เป็นครูอัตราจ้างนั้นกลับมีสถานภาพอันตรงกันข้าม บางโรงเรียนเงินเดือนยังต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำ ด้วยเหตุผลที่แรงงานในหน่วยงานราชการไม่ได้รับการคุ้มครองในกฎหมายแรงงาน แม้ว่าข้าราชการครูจะมีเงินเดือนที่สูงขึ้น มีสวัสดิการที่ดี แต่ปัญหาหนี้ครูก็เป็นประเด็นใหญ่ที่ถูกยกขึ้นมาเสมอแต่ไม่ว่าภาพลักษณ์จะเป็นอย่างไร “พระคุณที่สาม” ก็ยังถูกใช้มาเป็นคำปลอบใจและพยายามแสดงให้เห็นสถานะอันสูงส่งอยู่เพื่อแลกกับการเสียสละของพวกเขาในกรณีต่าง ๆ

พลังแฝงของการรวมกลุ่มของครูเห็นได้จากสหกรณ์ออมทรัพย์ครูที่มีอยู่ในทุกจังหวัด เม็ดเงินมหาศาลของเหล่าครูรวมถึงหนี้สินผูกพันอยู่กับอำนาจการกู้เงิน การลงทุน ซึ่งมีประวัติการดำเนินการมาหลายสิบปี มีการจัดการบริหารองค์กรที่ไม่ใช่หน่วยราชการแต่เป็นการรวมตัวในนามสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ครู กระนั้นบทบาทของครูในทางการเมืองก็ยังมีจำกัดอยู่มาก เมื่อพวกเขามั่นคงอยู่ในระบบราชการที่กลไกและอำนาจรวมศูนย์เป็นใหญ่ ดังที่พบว่าการรวมตัวครั้งใหญ่ของครูกลับกลายเป็นการรวมตัวเพื่อต่อต้านการกระจายอำนาจในยุคที่พวกเขาเกลียดชังนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้ง แม้ว่าครูจะเข้าไปเป็นนักการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือกระทั่งมีพรรคการเมือง แต่ก็พบว่า การผลักดันนโยบายด้านการศึกษายังอยู่ในขอบเขตที่จำกัด แต่ในยุคหลังครูรุ่นใหม่และครูผู้กระตือรือร้นกับการผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ความเคลื่อนไหวของพวกเขาในช่วงหลังตั้งเป้าไปสู่การรวมตัวกันในฐานะสหภาพครู เพื่อผลักดันสภาพการจ้างงานที่เหมาะสมและการสร้างพื้นที่ประชาธิปไตยอันเป็นสิ่งที่ถูกละเลยมานานในวงการครูและระบบการศึกษาไทยที่มักเน้นให้ครูเปลี่ยนตัวเองระดับปัจเจกเพื่ออยู่รอดในระบบราชการและสถานศึกษา ภายใต้ข้ออ้างคุณงามความดีและการเสียสละ

Reference

- a LA carte Magazine. (2021, November 14). *Thammai khru thai yak la-ok? Siangsathon chak khru thueng panha khong rabop ratchakan thi khuan dairap kan kaekhai* (in Thai). [Why do Thai teachers want to resign? Echoes from teachers on bureaucratic problems that should be addressed]. [Image attached] [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/aLAcarteMagazine/posts/4832142993491185>
- Arts and Culture Editorial. (2022, July 10). *Sapphaya sat tamra setthasat lem raek khong thai wicha tong ham nai adit* (in Thai). [Sappayasart Thailand's first economic textbook, forbidden subjects in the past]. Retrieved September 26, 2021, from https://www.silpa-mag.com/history/article_45640
- Assavachai, S. (1986). *Panha kan borihanngan sahakon omsap khru chamkat* (in Thai). [A study on problem in the administration of teachers's thrift and loan cooperative limited] (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.

- Chiangsen, U. (n.d.). *Phanthamit prachachon phuea prachathippatai* (in Thai). [People's alliance for democracy]. Retrieved November 9, 2021, from <https://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย>
- Cooperative Auditing Department. (n.d.). *Sarasonthet na ru thangkan ngoen pracham pi 2562* (in Thai). [Financial information for all types of cooperatives for the year 2019]. Bangkok: Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- Diowvilai, D. (1989). *Kan wikhro laksut kan kharu sueksa thai phutthasakkarat 2435–2530* (in Thai). [An analysis of Thai teacher education curriculum B.E.2435–2530] (Doctoral dissertation). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Education Commission, Office of the Secretariat of the House of Representatives. (n.d.). *Rai nam khanakanmathikan kansueksa* (in Thai). [Name of Education Commission]. Retrieved November 10, 2021, from https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/25_education/committee_list.php
- Faculty of Education, Chulalongkorn University. (n.d.). *Khrongkan phalit khru kansueksa khanphuenthan radap parinyatri laksut 5 pi (chapho nakrian thi dairap thun)* (in Thai). [Production of basic education teachers for a bachelor's degree, A 5–year course (only for students receiving scholarships)]. N.P.: n.p.
- INN NEWS. (2020, January 16). *Poet wap chak “khru”...su nakkanmueang dang!* (in Thai). [From teachers to famous politicians] [Video File]. Retrieved from <https://youtu.be/n3IJqQYygsI>
- Inskru–Space to share teaching ideas. (2021a, November 16). *Maisu ko yu yang khru!* (in Thai). [If you don't fight, you will live like a teacher]. [Image attached] [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/InskruThailand/photos/a.1652762778172587/4521338184648351>
- Inskru–Space to share teaching ideas. (2021b, November 20). *Khru cha mi khunnaphap chiwit thi di khuen dai yangngai bang ?* (in Thai). [How will teachers' lives better?]. [Image attached] [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/InskruThailand/posts/4527781874003982>

- Jaijing, N. (2021). *Patiwat roso 130* (in Thai). [Revolution 1911] (2nd ed.). Bangkok: Matichon.
- Jiravanit, V. (1979). *Phithi up nai nai india samai boran* (in Thai). [Initiation ceremony in ancient india] (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- “Khru ku chat” 3 muen khon ruam chumnum 26 kopho ngat maitai pit rongrian hak “maeo” yang dan (in Thai). [Thirty thousand teachers will join the rally on Feb. 26–last resort is to close schools if Taksin is still stubborn]. (2006, February 22). *Manager Online*. Retrieved from <https://mgronline.com/local/detail/9490000024585>
- Krathu khamtham thi 097 ro (in Thai). [Question number 097 R]. (1998, October 1). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 115, Sect.68a. pp. 3–63.
- Krathutham thi 199 khong nai Niyom Vorapanya samachik saphaphuthaenratsadon rueang kan rap dek khao sueksa nai withhayalai khru lae withhayalai theknik (in Thai). [Question number 199 of Niyom Vorapanya, Member of the House of Representatives, about the admission of students into the Teacher's College and Technical college]. (1985, January 8). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 102, Sect.3d. pp. 257–263.
- Krathutham thi 504 Khong nai Thawiwat Rittruechai samachik saphaphuthaenratsadon rueang naksueksa withhayalai khru rian samret laeo mai mi ngan tham lae khamtop (in Thai). [Question 504 of Taweewat Rittruechai, member of the house of representatives, regarding students of teacher colleges who have completed their studies and have no jobs] (1985, December 17). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 102, Sect.192. pp. 6252–6257.
- Krathutham thi 515 khong nai Niyom Vorapanya samachik saphaphuthaenratsadon rueang kan rap khru pracham kan khao sueksa to nai withhayalai khru lae khamtop (in Thai). [Question number 515 of Niyom Vorapanya, member of the house of representatives, about the admission of students into the Teacher's College]. (1985, November 16). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 102, Sect.170. pp. 32–35.

- Krubannok dot Com. (n.d.-a). *Kradan sonthana: Kradan yai sapplian* (in Thai). [Webboard: Relocation]. Retrieved November 15, 2021, from https://www.kroobannok.com/board_cat_list.php?bcid=12
- Krubannok dot Com. (n.d.-b). *Kradan sonthana: Phoeiphrae phonngan wichakan* (in Thai). [Webboard: Academic works]. Retrieved November 15, 2021, from https://www.kroobannok.com/board_cat_list.php?bcid=16
- Krubannok dot Com. (n.d.-c). *Kradan sonthana: Ruam phon wathi khru phuchuai* (in Thai). [Webboard: To be assistant teacher]. Retrieved November 15, 2021, from https://www.kroobannok.com/board_cat_list.php?bcid=20
- Kru Kor Sorn. (2021, November 14). *Sarup chak clubhouse “thammai khru thai (yak) la-ok”* (in Thai). [Summary from Clubhouse “Why Thai teachers (want) resign.”] [Image attached] [Status update]. Facebook. Retrieved from <https://www.facebook.com/Krukorsorn/posts/644254606952247>
- Lertnaronk, N. (1988). *Phatthana kan khong sathaban fuekhat khru lae wichachip khru nai prathet thai phoso 2435–2475* (in Thai). [The development of teacher training institutions and teaching profession in Thailand B.E.2435–2475] (Master’s thesis). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Luektang 2562: 11 phak lek thalaeng kamnot thitthang tang ratthaban bai ni (in Thai). [Election 2019: 11 Small parties announced the possibility in joining the cabinet this afternoon]. (2019, 13 May). *ThaiPBS*. Retrieved from <https://www.thaipbs.or.th/news/content/279979>
- Luektang 2562: 11 “Phak siang diao” ruam ratthaban nun phonchut–o prayut pen nayok (in Thai). [Election 2019: 11 “one voice party” joins the PRC government, supporting Prayut to continue as prime minister] (2019, May 13). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-48253057>
- Mektrairat, N. (n.d.). *Nangsue tong ham* (in Thai). [Forbidden books]. Retrieved October 19, 2021, from <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=หนังสือต้องห้าม>

- Muea krasuang sueksathikan plian ratthamontri boi 16 pi 15 khon (in Thai). [When the Ministry of education changes ministers frequently for 16 years, 15 people]. (2014, January 24). *Thaipublica*. Retrieved from <https://thaipublica.org/2014/01/the-performance-period-of-the-minister-of-education/>
- Office of the Civil Service Commission. (n.d.). *Kamlang khon phak rat nai fai phonlaruean* (in Thai). [Government manpower in the civilian sector]. Bangkok: Office of the Civil Service Commission.
- Pethchuai, S. (2015). *Anakhot phap kan phalit khru khong sathaban udomsueksa thai* (in Thai). [Scenario of teacher preparation of higher education institutions in Thailand] (Doctoral dissertation). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Phak khru thai phuea prachachon chu nayobai plotni ‘khru-koyoso’ phrom doen ronnarong poet tua phak khru thai (in Thai). [Thai Teachers for The People Party promoted the policy of repaying the debt of ‘teachers-student loan funds’ and went on a campaign to launch the Thai Teachers party]. (2018, 25 April). *Matichon online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/politics/news_1288914
- Phraratchabanyat Khru Phutthasakkarat 2488 (in Thai). [Teacher Act B.E.2488]. (1945, January 16). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 62, Sect.4a. pp. 61–74.
- Phraratchabanyat ngoenduean ngoen witthayathana lae ngoen pracham tamnaeng kharatchakan khru lae bukhlakon thangkan sueksa phoso 2547 (in Thai). [The Salary, Academic Status Allowance, and Position Allowance for Government Teachers and Educational Personnel Act, B.E.2547]. (2004, December 23). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 121, Sect.79a. pp. 75–77.

- Phraratchabanyat mahawitthayalai ratchaphat phoso 2547 (in Thai). [Rajabhat University Act B.E. 2547]. (2004, June 14). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 112, Sect.23a. pp. 1–21.
- Phraratchabanyat mahawitthayalai theknoloji ratchamongkhon phoso 2548 (in Thai). [Rajamangala University of Technology Act B.E.2548]. (2005, January 18). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 112, Sect.6a. pp. 17–45.
- Phraratchabanyat plian chue witthayalai theknoloji lae achiwasueksa pen sathaban theknoloji ratchamongkhon phoso 2532 (in Thai). [Changing the name of the College of Technology and Vocational Education to Rajamangala Institute of Technology Act B.E.2532]. (1989, August 18). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 106, Sect.132. pp. 1–21.
- Phraratchabanyat rabiap kharatchakan khru lae bukhlakon thangkan sueksa phoso 2547 (in Thai). [Government Teachers and Education Personnel Regulation Act, B.E.2547]. (2004, December 23). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 121, Sect.79a. pp. 22–74.
- Phraratchabanyat rabiap kharatchakan khru phoso 2523 (in Thai.) [Government Teacher Regulations Act, B.E. 2523]. (1980, October 13). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 97, Sect.158a. pp. 39–41.
- Phraratchabanyat sahakon phoso 2511 (in Thai). [Cooperative Act, B.E.2511]. (1968, June 19). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 85, Sect.55. pp. 1–54.
- Phraratchabanyat sathaban ratchaphat phoso 2538 (in Thai). [Rajabhat Institute Act B.E.2538]. (1995, January 24). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 112, Sect.4a. pp. 1–21.
- Phraratchabanyat witthayalai khru (chabap thi 2) phoso 2527 (in Thai). [Teacher College Act (No.2) B.E.2527]. (1984, October 12). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 101, Sect.144a. pp. 1–3.
- Phraratchabanyat witthayalai khru phoso 2518 (in Thai). [Teacher College Act B.E.2518] (1975, February 27). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 92, Sect.48a. pp. 23–43.

Phraratchabanyat withthayalai theknoloji lae achiwasueksa phoso 2518 (in Thai). [Technology College and Vocational College Act B.E.2518]. (1975, February 27). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 92, Sect.48a. pp. 1–22.

Phraratchakritsadika yok thana sathaban fuekhat khru pen withthayalai khru phoso 2518 (chabap thi 2) phoso 2519 (in Thai). [Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teacher’s College under the Teacher College Act B.E. 2518 (No. 2), B.E. 2519]. (1976, August 1). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 93, Sect.98a. pp. 1–3.

Phraratchakritsadika yok thana sathaban fuekhat khru pen withthayalai khru tam phraratchabanyat withthayalai khru phoso 2518 phoso 2518 (in Thai). [Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teachers College under the Teacher College Act B.E. 2518 B.E. 2518.]. (1975, August 29). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 92, Sect.174a. pp. 5–8.

Phraratchakritsadika yok thana sathaban fuekhat khru pen withthayalai khru tam phraratchabanyat withthayalai khru phoso 2518 (chabap thi 3) phoso 2520 (in Thai). [Royal Decree on the status of Teacher Training Institute to be a Teacher’s College under the Teacher College Act B.E. 2518 (No. 3), B.E. 2520]. (1977, March 1). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 94, Sect.15 pp. 120–122.

Potjanalawan, P. (2018, November 9). Rian Khru 4 pi hot–reo–di yangrai?: Khamtham thi ratthaban phadetkan yaeng satharana khit lae top (in Thai). [Four–year teacher production–is it a tough–fast–good program?: Question that the authoritarian government thought and answered in place of the public]. *Prachatai*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2018/11/79528>

Prakat hai chai phaenkan sueksa haeng chat phutthasakkarat 2535 (in Thai). [Announcement to use the National Education Plan B.E. 2535]. (1992, June 29). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 109, Sect.71. pp. 1–14.

- Prakat khong khana patiwat chabap thi 17 (in Thai). [Announcement of the Revolutionary Council No. 17]. (1958, October 27). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 75, Sect.85a. p. 7.
- Prakat rueang phaenkan sueksa haeng chat (in Thai). [Announcement on the national education plan]. (1960, October 20). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 77, Sect.86 pp. 1–9.
- Prakat samnak thabian klang rueang chamnuan ratsadon thua ratcha-anachak tam lakthan kan thabianratsadon na wanthi 31 thanwakhom 2563 (in Thai). [Announcement of the Central Registry regarding the number of inhabitants throughout the Kingdom according to the evidence of the civil registration as of December 31 B.E.2563]. (2021, March 10). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 138, Special Part. 53d. pp. 21–22.
- Prakat tangkrom sueksathikan (in Thai). [Announcement of the establishment of the Department of Education]. (1887, May 11). *Royal Thai Government Gazette*. Vol. 4, Sect.6. p. 84.
- Promakan, P. (2003). *Achip soem khong kharatchakan khru changwat lampang* (in Thai). [Sideline occupation of government-employed teachers in Lampang Province] (Master’s thesis). Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Rueang ching ying dra ma! rap samak khru ngoenduan 2,500 poetchai pho rao pen roro bannok lek lek (in Thai). [The real story is even more dramatic! Recruiting teachers with 2,500 baht salary. Director said we are only a small rural school]. (2017, September 8). *Thairath Online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/northeast/1063532>
- Rum da ‘Uai Chai’ yap pha khru biao ni sotho sarakham phoei suanyai pen khoroko kasian ngoen mai phochai (in Thai). [Scolding ‘Uaichai’ leading teachers not to pay off debt. Mahasarakham Education Department revealed that most are retired civil servants having not enough money]. (2018, July 17). *Naewna Online*. Retrieved from <https://www.naewna.com/likesara/352207>

- Saranukrom Wichachip Khru* (in Thai). [Encyclopedia of Teacher Professions]. (2007). Bangkok: The Teachers' Council of Thailand.
- Sattayanurak, S. (2003). *Phutthasatsana kap naeokhit thang kanmueang nai ratchasamai phrabatsomdet phra phut yot fa chula lok (phoso 2325–2352)* (in Thai). [Buddhism and political thought in Rama I era (1782–1809)]. Bangkok: Matichon.
- Sophotho phoei yot samak khru phuchuai phung 1.7 saen khon rap 1.1 muen attra (in Thai). [OBEC reveals the total number of teacher assistant applications has risen to 1.7 hundred thousand, receiving 11 thousand positions]. (2020, June 15). *Matichon online*. Retrieved from <https://www.matichon.co.th/education/news2772915>
- Sophotho sang roro kalasin yokloek pratat rap samak khru attra chang ngoenduan 5,000 bat (in Thai). [OBEC ordered Kalasin School to cancel the announcement of recruiting teachers with a salary of 5,000 baht]. (2021, April 4). *TNN ONLINE*. Retrieved from <https://www.tnnthailand.com/news/social/76100/>
- Sotocho sang yuet “fa diaokan” chabap sathaban kasatri kap sangkhom thai (in Thai). [The Royal Thai Police has ordered the seizure of Samesky Magazine, the issue of the monarchy and Thai society]. (2006, March 29). *Prachathai*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2006/03/7943>
- The Active. (2020, September 18). *Muea # Khru kho son mop kanban hai nakrian kon pai mop* (in Thai). [When #Kru Kor Sorn, give homework to students before going to the mob]. Retrieved November 18, 2021, from <https://theactive.net/read/before-sep-19-ep03/4521338184648351>
- The Teachers' council of Thailand. (1996). *Prawat khru 16 mokkarakhom 2539* (in Thai). [Biography of Teachers, January 16th, 1996]. Bangkok: Ladprao Teachers' Council Press.
- 30 pi khong khuru sapha* (in Thai). [30th anniversary of the teachers' council of Thailand] (n.d.). Bangkok: Ladprao Teachers' Council Press.

Uaichai Watha” naksu khru bannok (in Thai). [Uaichai Wata, a rural teacher fighter]. (2006, March 8). *Manager Online*. Retrieved from <https://mgronline.com/qol/detail/9490000031559>

Yot samak sop khru phuchuai 1.59 saen khon sakha pathommawai phusamak sungsut (in Thai). [The total number of applicants for the Assistant Teacher Examination is 1.59 hundred thousand people, the most applicants for the early childhood branch]. (2020, August 13). *TCIJ*. Retrieved from <https://www.tcijthai.com/news/2020/13/current/10791>